

**NUORTEN ASUNNOTTOMIEN NAISTEN ELÄMÄ
DOKUMENTTIEN KUVAAMANA**

ELISA VIRTANEN
Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2014

Tampereen yliopisto
Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

VIRTANEN, ELISA: Nuorten asunnottomien naisten elämä dokumenttien kuvaamana
Pro Gradu –tutkielma, 74 s.
Sosiaalityö
Ohjaaja: Arja Jokinen
Toukokuu 2014

Tutkielmani käsittelee nuorten asunnottomien naisten elämäntilanteita sosiaalityön dokumenttien kuvaamana. Tarkastelen dokumenttiaineistosta esiin nousevia tulkintoja nuorten asunnottomien naisten tilanteista diskurssianalyysin keinoin. Aihe on ajankohtainen, sillä nuorten aikuisten hyvinvoinnista ollaan yhteiskunnallisella tasolla huolissaan. Nuorten aikuisten köyhyys ja marginalisoituminen näkyy monin tavoin nuorten aikuisten parissa tehtävässä sosiaalityössä. Myös nuorten aikuisten ja naisten asunnottomuus on lisääntynyt ja monimuotoistunut.

Tutkielman aineistona käytän sosiaalityön asiakkaina tietyllä aikavälillä vuonna 2012 olleiden nuorten asunnottomien 18-24-vuotiaiden helsinkiläisten naisten tilanearvio- ja sosiaalityön suunnitelma-dokumentteja. Tilanearvioita tutkielmaan päätyi mukaan 36, sosiaalityön suunnitelmia 12.

Kuvaan tutkielmassani erilaisia merkityksenantoja, joita nuorten naisten elämäntilanteille annetaan sosiaalityön dokumenteissa. Nimitän näitä yhteneväisiä merkitysulottuvuuksia diskursseiksi. Elämäntilanteiden diskurssi käsittelee nuorten naisten tilanteita elämäntilanteiden tai lähinnä sen puutteen kautta. Puutediskurssissa esiin nousi ne elämän osa-alueet, joita nuorilla naisilla ei dokumenttien mukaan ole, mutta yleisten arvojen mukaan tulisi olla. Kiinnittymisen diskurssi käsittelee erilaisia yhteiskuntaan kiinnipitäviä osa-alueita. Lisäksi yhteneväisiksi merkityksenannoiksi nousivat kulttuurinen diskurssi, epäselvien tilanteiden diskurssi ja toimijuutta ja voimavaroja korostava diskurssi. Nuorten asunnottomien naisten elämäntilanteita määritellään sosiaalityön dokumenteissa pääasiassa sosiaalisten ongelmien kautta.

Asiasanat: nuori aikuinen, naisten asunnottomuus, sosiaalityö, diskurssianalyysi

University of Tampere
School of Social Sciences and Humanities

VIRTANEN, ELISA: The lives of young homeless women as portrayed through social work documents

Master's thesis, 74 pages

Social Work

Supervisor: Arja Jokinen

May 2014

In this thesis I have examined how the lives of young homeless women are portrayed through the official documents used in social work. In this study I have sought to find out, through the use of discourse analysis, the ways the living situations of young homeless women are interpreted. This topic has current relevance. The wellbeing of young adults is a social concern. The poverty and marginalization of young adults can be seen in many ways when working among youths in the field of social work. In addition, homelessness among young people and women has increased as well as become more multifaceted.

The material of this thesis is documents used by social workers for 18-24 year-old homeless clients living in Helsinki from a certain period of time in 2012. The documents consist of 36 situation assessments and 12 client plans.

In this thesis I describe the different meanings given to the interpretations of the living conditions of young women in social work documents. I have named these discourses. The discourse I have named life control deals with the situations of young women as viewed through their ability to control their lives or lack thereof. The need discourse made apparent the fields of life that according to the documents these young women lacked but should in the general opinion have. The attachment discourse deals with the different areas of society that one can be attached to. In addition, discourses named cultural discourse, unclear situations discourse and a discourse emphasizing agency and resources could be found. The lives of young homeless women as portrayed through social work documents are defined through social problems.

Keywords: young adults, homeless women, social work, discourse analysis

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA KESKEISET KÄSITTEET.....	3
2.1 NUORUUDEN ERITYISPIIRTEET	3
2.2 NUORTEN AIKUISTEN KÖYHYYS JA MARGINALISAATIO	5
2.2.1 Köyhyys.....	5
2.2.2 Marginalisaatio	8
2.3 ASUNNOTTOMUUS	11
2.3.1 Nuorten asunnottomuus.....	14
2.3.2 Naisten asunnottomuus.....	16
2.4 NUORET ASUNNOTTOMAT SOSIAALITYÖN ASIAKKAINA	19
2.4.1 Nuorten aikuisten asunnottomien sosiaalityön palvelut Helsingissä.....	22
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	24
3.1 SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI VIITEKEHYKSENÄ.....	24
3.2 TUTKIMUKSEN TAVOITE.....	26
3.3 TUTKIMUKSEN KOHDERYHMÄ.....	26
3.4 AINEISTO JA AINEISTONKERUUMENETELMÄT	27
3.4.1 Tilanearvio.....	28
3.4.2 Sosiaalityön suunnitelma.....	29
3.5 AINEISTON ANALYSOINTI.....	31
3.5.1 Dokumenttiaineiston analyysi	31
3.5.2 Diskurssianalyysi analyysimenetelmänä	33
3.5.3 Analyysin toteutus	37
3.6 EETTISET KYSYMYKSET	40
4 TULOKSET	41
4.1 ELÄMÄNHALLINNAN DISKURSSI.....	41
4.2 PUUTEDISKURSSI	48
4.4 KULTTUURINEN DISKURSSI	56
4.5 EPÄSELVIEN TILANTEIDEN DISKURSSI	58
4.6 TOIMIJUUTTA JA VOIMAVAROJA KOROSTAVA DISKURSSI.....	60
5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	62
LÄHTEET	69

1 JOHDANTO

Nuorten hyvinvointi on aihe, joka on puhuttanut yhteiskunnallisella tasolla jo pitkään. Tähän liittyen on keskusteltu hyvinvoinnin eri osa-alueiden murenemisesta, kuten yleistyneistä taloudellisista vaikeuksista, nuorten velkaantumisesta ja päihdeongelmista. Yhä useammin puhutaan nuorten ja nuorten aikuisten elämänhallinnan ongelmista. Olennaisena osana tähän liittyy nuorten koulutukseen liittyvät ongelmat, eriarvoistuminen, nuorisotyöttömyys ja tätä kautta taloudelliset vaikeudet, jopa köyhyys.

Oma pro gradu- prosessini käynnistyi vuoden 2011 aikana, jolloin nuorten syrjäytymisestä ja yhteiskuntatakuusta oli kirjoiteltu jo lehdistössä. Vuoden 2012 aikana oman lisämausteensa keskusteluun antoi nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi kehitetty, presidentti Sauli Niinistön luotsaama, Ihan tavallisia asioita -kampanja. Keskusteluun tuli syksyn 2012 kunnallisvaalien alla lisää kannanottoja nuorten yhteiskunnallisen syrjäytymisen ehkäisyn merkityksellisyydestä syrjäytymisvaarassa olevien nuorten arkeen.

Köyhyyden ja syrjäytymisen yhtenä ääri-ilmiönä voidaan pitää asunnottomuutta. Asunnottomuus on viime vuosina ollut yhteiskunnallisen tarkastelun alla ja pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseen on panostettu useissa kunnissa, myös Helsingissä, joka Suomen suurimpana kaupunkina on joutunut työskentelemään asunnottomuuteen liittyvien asioiden parissa jo pitkään. Asunnottomuus on kuitenkin pitkäaikaisasunnottomuutta monimuotoisempaa, ja omassa tutkielmassani haluan tutkia tätä ilmiötä erilaisesta näkökulmasta, lähtien nuorten aikuisten tilanteista. Oma kiinnostukseni aiheeseen on syntynyt oman aikuissosiaalityön työkokemuksen kautta. Tutkielmassani tarkastelen nuorten aikuisten naisten asunnottomuutta erityisesti Helsingin kaupungin lähtökohdista käsin. Tutkielmani tutkimusaineisto on peräisin Helsingin kaupungilta.

Nuorten aikuisten keskuudessa asunnottomuus näyttäytyy marginaalisena ilmiönä, jota kuitenkin erinäisistä pyrkimyksistä huolimatta esiintyy. Helsingissä asunnottomat nuoret asioivat hajanaisten palveluiden parissa ympäri Helsinkiä. Eri alueilla

työskentelevät sosiaalityöntekijät tapaavat työssään myös asunnottomia nuoria aikuisia, jotka usein ovat ulkopuolella monista pitkäaikaisasunnottomille tarkoitetuista palveluista. Vaikka nuorten asunnottomuus ei ongelmana ole laajuudeltaan herättänyt ainakaan vielä laajempaa yhteiskunnallista huolta, ovat nuorten syrjäytymiseen liittyvät kysymykset kuitenkin olleet viime vuosina keskeisinä huolen aiheina. Tältä osin myös asunnottomuuteen liittyvät kysymykset nivoutuvat nuorten syrjäytymiskeskusteluun.

Itseäni kiinnostaa erityisesti nuorten asunnottomien naisten tilanne. Oma mielenkiintoni kohdistuu asunnottomuuden lisäksi sukupuoleen, sillä lähtökohtaisesti naisten tilannetta tarkastellaan usein eri näkökulmista kuin miesten. Asunnottomuutta määritellään itsestään selvästi miehiseksi asiaksi (Autonen-Vaaranieni 2004, 234; Granfelt 1998). Sosiaalityön tutkimuksen saralla on myös kaivattu tutkimuksia siitä, miten sosiaalityön käytännöissä ja työskentelytavoissa tuotetaan sukupuolta (Kuronen, Granfelt, Nyqvist & Petrelius 2004, 10). Olen kiinnostunut erilaisista merkityksistä, joita naisten elämäntilanteille annetaan, ja miten niitä sosiaalityön dokumenteissa tuodaan ilmi. Lähestymistapaani voidaan pitää sosiaalisena sukupuolikäsityksenä, sillä tarkastelen sukupuolta ja asunnottomia nuoria naisia lähinnä järjestelmän osana ja yhteiskunnallisen toimijuuden kautta (vrt. Lempiäinen 2005, 216). Tutkielmani tarkoituksena ei ole arvioida palvelujärjestelmää tai sosiaalityön toimivuutta, vaan tuoda esiin, miten nuorten asunnottomien naisten elämäntilanteet välittyvät dokumenttien kuvaamina. Pyrin nostamaan esiin sosiaalityön dokumenteista nousevat merkityksenannot, jotka työntekijät ovat dokumenttien kirjaamisen kautta nostaneet esiin. Tämä tieto voi osaltaan olla mukana palvelujärjestelmän toimivuutta arvioitaessa ja kehitettäessä vaikei se tämän tutkielman lähtökohtana olekaan.

Tutkielmani aloitan käymällä läpi nuoruuden erityispiirteitä elämänvaiheena. Tästä siirryn nuorten aikuisten köyhyyteen, joka itsessään jo vaikuttaa nuorten marginalisoitumiseen. Köyhyys ja taloudelliset vaikeudet ovat usein myös syy sosiaalityön asiakkuuteen hakeutumisessa. Köyhyys ja erilaiset elämänhallinnan ongelmat ovat myös yksi asunnottomuutta aiheuttava tekijä. Tämän jälkeen käsittelen marginalisaatiota ja asunnottomuutta niin yleisemmällä kuin oman tutkielmani kohderyhmän kannalta. Lisäksi tarkastelen nuorten aikuisten roolia sosiaalityön asiakkaina. Sen jälkeen esittelen tutkielmani viitekehyksen, tutkimuskysymykset ja toteutustavat. Lopussa esitän tutkielmani tulokset sekä niistä syntyneet johtopäätökset.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA KESKEISET KÄSITTEET

2.1 NUORUUDEN ERITYISPIIRTEET

Nuoruus on monimuotoinen, vaikeasti määriteltävissä oleva ikä- ja elämänvaihe. Suomessa nuorisolaki (2006, 2§, kohta1) määrittelee nuorten olevan alle 29-vuotiaita, alaikäraja ei ole tarkemmin määritelty. Siirtymävaiheen nuoruudesta aikuisuuteen arvioidaan liittyvän täysi-ikäisyyden saavuttamisen ja 25 vuoden ikävuoden väliin. Siirtymävaihetta pidetään kulttuurisidonnaisena ja nyky-yhteiskunnassa sen nähdään pidentyneen ja monimutkaistuneen. (Nätkin 2013, 19.)

Nuoruus on viimeisen vuosisadan aikana ollut jatkuvassa muutoksessa. 1900-luvun suuret sosiaaliset ja taloudelliset muutokset ovat vaikuttaneet suuresti siihen, miten nuoruus, nuori aikuinen tai aikuisuus, naiseus ja miehisuus määritellään. (Settersten Jr. 2008, 21–22.) Nuoruuden päättymistä ja aikuisuuteen siirtymistä pohditaan yhteiskuntaan kiinnittymisen kautta. Aikuisuutta tarkastellaan työelämään siirtymisen, perheen perustamisen ja lapsuuden kodista muuttamisen avulla. Aikuisuutta määritellään siten sosiaalisesti. (Nuorten syrjäytyminen 2012, 57.) Nuoriso on kautta aikojen ollut vanhempien sukupolvien pelkojen ja huolen kohteena ja huoli nuoria kohtaan onkin ollut melko pysyvää. Nuorisotutkimus ja nuorisokysymykset ovat muotoutuneet usein pohdinnan "mitä nuorten kanssa pitäisi tehdä" ympärille. (France 2007, 1.)

Aikakautemme ristiriitaisuudet kulutuksen ja vapaa-ajan lisääntymisen myötä ovat luoneet uusia kulttuurisen toiminnan muotoja, jotka haastavat perinteisiä käsityksiä nuoruudesta. Nuorisosta puhutaan kansakunnan voimavarana ja kärkijoukkona, luovana ja innovatiivisena voimana, joka haastaa traditionaaliset rajat ja luo samalla uusia identiteettejä. Tässä ajassa nuorisokulttuuria ilmaistaan ja toteutetaan myös vaihtoehtoisten sosiaalisten liikehdintöjen kautta. (France 2007, 149–150.) Osa näistä uudenlaisista liikkeistä myös kyseenalaistaa kehitysoptimistisen ja kulutuskeskeisen elinympäristön ja yhteiskunnan normit. Muutoksia on tapahtunut myös perhesuhteissa. Nuoret aikuisten elävät lapsuutensa yhä monimuotoisemmissa perheissä ja suhteet omiin vanhempiin ovat aiempia vuosikymmeniä ajatellen muuttuneet (Mt., 152).

Postmodernin aikakautemme yksi vallitsevista ja määrittävistä tiloista on epävarmuus. Aikakautta myös määrittää omien valintojen ja vastuun merkitys ihmisten henkilökohtaisessa elämässä. (Parton & O'Byrne 2000, 185.) Alan France (2007, 156) kuvaa postmodernin ajanjaksomme politiikan kokevan nuoruuden ja sen erityispiirteet pääsääntöisesti ongelmana, joka tarvitsee korjata. Nuorten aikuisten tarpeet ja heidän käyttämänsä palvelut vaativatkin tarkempaa tarkastelua myös yhteiskunnan tasolta.

Nykyisenlainen aikuisuuden määrittely on joustavampaa ja lähtökohtana on yksilön omat kiinnostuksen kohteet ja toiveet. Ei ole vain yhdenlaista tapaa olla nuori aikuinen. Aikuisuutta määriteltäessä painottuu yksilön oma vastuu elämästä. Yhteisöllisyyden voidaan nähdä vähentyneen kaikkialla yhteiskunnassa. Aikuisuuteen johtavat polut ovat moninaisia, ja jos yksilö valitsee sellaisen suunnan, jota muut eivät voi hyväksyä, voi ympäröivän tuen ja tukiverkoston määrä vähentyä. Nämä yhteiskunnallisella tasolla yhteisöllisyydestä yksilöllisyyteen tapahtuneet siirtymät ja muutokset luovat paineita uudenlaisen politiikan luomiseen. (Settersten Jr. 2008, 22.)

2.2 NUORTEN AIKUISTEN KÖYHYYS JA MARGINALISAATIO

2.2.1 Köyhyys

Taloudellisen turvallisuuden on nähty edesauttavan kotitalouden muita toimintoja ja ehkäisevän syrjäytymistä (Lehtinen & Raijas 2010, 25). Perinteisen mallin mukaan aktiivi-ikäisten toimeentulo on ollut turvattua säännöllisten palkkatulojen kautta (Kangas & Ritakallio 2003, 10). Työssäkäynnin nähdään olevan köyhyyttä ehkäisevä tekijä ja köyhyys ja pienituloisuus linkitetään voimakkaasti työttömyyteen. Nuorisotyöttömyyden korkeat lukemat heijastelevat pienituloisuuden todellisuutta laajassa nuorten aikuisten ryhmässä. Työssä käymisen voidaan nähdä tarjoavan hyvän suojan pienituloisuutta vastaan. Yleisintä pienituloisuus onkin työttömien keskuudessa, joista yli puolet luokitellaan pienituloisiksi. Opiskelijoista pienituloisiksi luokitellaan lähes kolmannes. Harvinaisinta pienituloisuus on palkansaajien keskuudessa. (Lohikoski 2010, 27.) Onkin tutkittu, että länsimaissa köyhyysriski on korkein nuorten aikuisten keskuudessa. Tämä johtuu siitä, että työkeskeisyyden sijasta tämä elämänvaihe on tyypillisesti opiskeluaikaa tai työttömyyden varjostamaa. Molempiin edellä mainittuihin elämänvaiheisiin liittyy korostunut toimeentulo-ongelmien riski. (Ritakallio 2000, 39.)

Merkittävä osatekijä nuorten hyvinvoinnin murenemisessä ja tätä kautta myös köyhyyden lisääntymisessä on nuorten runsas velkaantuminen. Alle kolmekymmenvuotiaiden joukossa ylivelkaantumista aiheuttaa muita ikäryhmiä enemmän työttömyys ja muut selittävät tekijät. Nuoret velkaantuvat monimuotoisesti kodin perustamiseen liittyvien lainojen ja hankintojen, opintoihin liittyvien velkojen, kulutusluottojen ja erilaisten rästimaksujen kautta. Eräänä syynä nuorten kasvaneeseen velkataakkaan on nähty työmarkkinoiden muutokset. Nuoret aikuiset työskentelevät yhä useammin osa- tai määräaikaisissa työsuhteissa ja epävarmuus työmarkkinoilla on lisääntynyt. (Iivari 2000, 129–130.)

Velkaantumista voi myös aiheuttaa ympäröivässä yhteiskunnassa tapahtunut viime vuosisadan puolivälissä alkanut valtava kuluttamisen muutos. Markkinointi ja kuluttaminen ovat nousseet keskeisiksi elämäntapoihin vaikuttaviksi tekijöiksi.

Kuluttaminen vaikuttaa jokapäiväiseen elämäämme monin eri tavoin ja erityisen suuri vaikutus sillä on nuorisoon. Markkinointi ja tuotteiden kuluttaminen vaikuttaa kaikkeen tekemiseemme ja olemiseemme elämisen eri alueilla. Kuluttaminen ei edusta vain materiaalista hyvää, mutta myös uudenlaista kulutuskulttuuria. (France 2007, 115–116.) Nuoret aikuiset yrittävät elää ympäröivän kulutuskulttuurin mukaisesti. Ylivelkaantuminen on konkreettinen riski, kun alhaisesta tulotasosta huolimatta pyritään kuluttamaan tuotteita ja palveluja ympärillä vellovien markkinoiden vaatimusten mukaisesti.

Köyhyyden kokemuksia selittävät kuitenkin hyvin monenlaiset tekijät. Esimerkiksi opiskelujen, työttömyyden, toisen polven toimeentulotukiasiakkuuden, monilapsisuuden, yksinhuoltajuuden, leskeyden ja avioeron on nähty selittävän parhaiten koettua köyhyyttä. (Kangas & Ritakallio 2003, 40.) Yksinhuoltajaperheet ovat yleistyneet ja yksinhuoltajuus onkin köyhyydelle altis kotitaloustyyppi (Ritakallio 2000, 22). Perinteisen mallin mukaan yksin asuminen ja kahden aikuisen yhteiselo ilman lapsia on kaikkein edullisinta. Tutkimusten mukaan yksinasuvien tilanne on kuitenkin heikentynyt 1990-luvulta alkaen. (Kangas & Ritakallio 2003, 29.)

Köyhyyskeskustelussa on luotu köyhyyskulttuurin käsite. Tällä tarkoitetaan köyhyyden jatkumista sukupolvesta toiseen samoilla alueilla ja samoissa yhteisöissä. Köyhyyskulttuurin syntymisen on nähty johtuvan ylisukupolvisesta kiinnittymisestä poikkeaviin kulttuurisiin arvoihin ja vanhemmilta sukupolvelta opittuun riippuvuuteen yhteiskunnan tarjoamista tuista. Tämä näkökulma esittää köyhyyden olevan riippuvuussuhde yksilön ja yhteiskunnan välillä. (Kuure 2000, 203.) Toisaalta on nähty, että köyhyys sinänsä ei aiheuta kielteistä sosiaalista perimää, vaan syynä tähän on vanhempien ja koko perheen heikompi kiinnittyminen yhteiskuntaan. Virikkeetön ilmapiiri sekä välinpitämätön vanhemmuus ovat keskeisiä tekijöitä henkisen köyhyyden synnyssä. Kannustava ilmapiiri, ympäristön hyväksyntä sekä kiinnostuneisuus, johdonmukaisuus ja keskusteleva ja kuunteleva ohjaus sekä myönteinen asenne ovat tärkeitä osatekijöitä yhteiskunnassa pärjäämiseksi. (Lapsuuden köyhyys... 2011.)

Hyvinvoinnin ongelmien on nähty kasautuvan ja linkittyvän vahvasti niin sanottuun deprivatioköyhyyteen (Kangas & Ritakallio 2000, 21–24). Hallerödin & Larssonin (2007) tutkimus osoittaa, että yleisimmin käytetty köyhyysmittari, tuloköyhyys,

diskriminoi osan ihmisjoukosta, joka on vain marginaalisesti yhdistetty muihin hyvinvoinnin ongelmiin. Deprivaatioköyhyyttä tarkasteltaessa voidaan todeta, että hyvinvoinnin ongelmat linkittyvät siihen voimakkaasti. Tähän köyhyyden ilmentymään liittyy pitkäaikaiset terveydelliset ongelmat, ahdistuneisuus, nukkumisvaikeudet sekä yksinäisyys. Deprivaatioköyhyys linkittyy myös taloudellista köyhyyttä enemmän taloudellisten hyödykkeiden puutteeseen. Tähän köyhyyden muotoon liittyy myös eläminen sosiaalisesti epäjärjestäytyneellä areenalla, joka näkyy muun muassa runsaana päihteiden käyttönä ja kyvyttömyytenä hoitaa ympäröivän yhteiskunnan asettamia koulutus- ja työllisyysvaatimuksia sekä linkittymisenä rikolliseen toimintaan. (Mt., 16–17, 19–20.) Rikollisuutta on tarkastellut myös Kuure (2000, 205–209), joka näkee nuorisorikollisuuden riskinä nuorison alaluokkaistumiseen ja tätä kautta köyhyyteen ja marginaalissa elämiseen. Deprivaatioköyhyyden voidaankin nähdä liittyvän ihmisten monen tasoiseen marginalisaatioon.

Deprivaatioköyhyys kertoo yhteydestä mahdollisiin hyvinvoinnin eri osa-alueilla esiintyviin vaikeuksiin ja ongelmiin. Kasaantunut deprivaatio kertoo köyhyyden seurauksista ja muun muassa mahdottomuudesta kuluttaa totutun elämäntavan tahdissa, työttömyydestä, päihteiden käytöstä, rikollisuudesta, asumisen ongelmista, sosiaalisista ja henkisistä paineista sekä jossain määrin myös terveysongelmista, yleensäkin elämisestä syrjäytymisriskin alla. (Halleröd & Larsson 2007, 20–21.) Hyvinvoinnin eri osa-alueilla esiintyvät ongelmat ovat arkipäivää monen nuoren aikuisen elämässä.

Köyhyyttä voidaan tarkastella myös sukupuolen kautta. Sukupuolisensitiivisen lähestymistavan mukaan köyhyydessä sekä sitä aiheuttavat tekijät, että köyhyyden kokemukset ovat sukupuolittuneita. Köyhyyden kokemukset voidaan nähdä puutteina hyvinvoinnin eri osa-alueilla. Portugalissa tehdyn tutkimuksen mukaan naiset kokevat usein köyhyyden intensiivisemmän ja vakavamman muodon kuin miehet erilaisten deprivaatioindikaattoreiden mukaan. Tulokset osoittavat erityisesti yksinhuoltajanaisten olevan alttiita köyhyydelle. Lisäksi naisten köyhyyteen liittyy yleinen työmarkkinatilanne, kuten työttömyys, töiden osa-aikaisuus ja pätkätöet, koulutustaso sekä ikääntyminen. (Bastos, Casaca, Nunes & Pereirinha 2009, 764, 776.)

2.2.2 Marginalisaatio

Hyvinvointivaltion idean voidaan nähdä rakentuvan vahvalle ihmisten samanarvoisuudelle. Samalla luodaan ideaa yhdestä keskuksesta. Köyhyyden voidaan nähdä johtavan monin tavoin ihmisten eriarvoisuuteen ja tätä kautta myös marginalisointiin. Erilaiset institutionaaliset käytännöt pyrkivät tunnistamaan ja luokittelemaan tämän keskuksen reunamilla olevat erilaiset marginaaliset ryhmät ja niissä esiintyvät ongelmat. Institutionaalisten käytäntöjen toiminnan tarkoituksena on omilla toimillaan vetää näitä ryhmiä ja niihin kuuluvia yksilöitä kohti keskusta. (Jokinen, Huttunen & Kulmala 2004, 13.)

Marginaalia voidaan pitää tilallisena vertauskuvana, jolloin sen voidaan ajatella tarkoittavan jonkin asian olemista konkreettisesti sivussa tai reunalla. Keskuksen verrattuna marginaali edustaa syrjätilaa ja toiseutta. Ei ole kuitenkaan olemassa vain yhtä mahdollista keskusta, vaan eri marginaaleista katsottuna tavoiteltava keskus näyttäytyy erilaisena. Näiden erilaisten yhteiskunnallisten keskusten ja marginaalien suhteita voidaankin pitää valtasuhteina. (Jokinen ym. 2004, 12–13.) Tämän hetken yhteiskunnallisen nuorten syrjäytymispuheen tarkoituksena voidaan nähdä olevan erilaisten institutionaalisten toimijoiden, kuten opetusviranomaisten ja sosiaalityön yhteinen pyrkimys saattaa nuoret pois muun muassa työ- ja koulutusmarginaalista kohti työmarkkinoita, jota voidaan pitää eräänlaisena yhteiskunnan keskuksena.

Gergen (2009, 272) kuvailee sosiaalisten suhteiden lähtevän liikkeelle yleisestä olettamuksesta siitä, miten maailma on ja miten sen tulisi olla. Ihmisten omat arvot vaikuttavat tähän tulkintaan. Ihmisillä on tapana määritellä tällöin epäkunnioitettavasti niitä, joilla on jollain tavoin heidän maailmankuvaansa sopimattomia ja ei-toivottuja piirteitä. Jos käyttäytyminen tai tapahtuma leimataan ongelmaksi, on silloin yleensä määritelty myös se, mitä pidetään jonakin, mitä ei haluta (unwanted) tai epänormaalina (unusual). Yksilöt eivät kuitenkaan välttämättä koe tätä erilaisuutta tai toimintaa ongelmalliseksi. Nuorten sosiaalityön asiakkaiden voidaan monien ajatella omaavan erilaisia yhteiskunnallisella tasolla määriteltyjä sosiaalisia ongelmia, joita sosiaalityön avulla tai sosiaalityön keinoin pyritään ratkaisemaan. Monet nuoret aikuiset elävät monin eri tavoin marginaalissa suhteessa valtaväestöön. Marginaalisiksi määrittyvät ryhmät ovat toisistaan poikkeavia ja lähtökohtaisesti myös heidän asemansa on

toisistaan poikkeava suhteessa keskuksiin (Jokinen ym. 2004, 13). Yhteiskunnallista normaaliutta rakennetaan metaforisten marginaaliasetelmien ja totaalisten syrjäytymisuhkien kautta (Helne 2002).

Elämänhallintaa voidaan pitää käsitteenä, joka kattaa koko elämän eri osa-alueet ja niissä pärjäämisen. Käsite voi kattaa työn, sosiaalisen aseman, asumisen, perhetilanteen, terveyden ja muut elämän voimavarat. Käsite on niin laaja, että on vaikea nähdä kenenkään täysin hallitsevan kaikkia elämän eri osa-alueita samanaikaisesti. Vaatimalla elämänhallintaa kaikilta, rakennetaan samalla näkymätöntä rajaa niiden välille, joiden katsotaan pystyvän hallitsevan elämäänsä ja niiden, joiden määritellään olevan ei-pärjääjiä (Raitakari 2013, 59). Usein arkikielessä elämänhallinnan puutteet liitetään marginalisaatioon ja erilaisten sosiaalisten ongelmien esiintymiseen.

Anni Vanhala (2005, 162–163) pohtii omassa, naisten asunnottomuutta käsittelevässä väitöstutkimuksessaan, että elämänhallinnan mittana pidetään asunnottomuuden kontekstissa usein asumista, asunnon siisteyttä, maksettuja asumiskustannuksia, häiriöttömyyttä, itsenäisyyttä, naapurisopua ja niin edelleen. Myös perheväkivaltatilanteiden taustalla nähdään olevan elämänhallinnan puutetta.

Asunnottoman naisen voidaan nähdä olevan useammalla tasolla marginaalissa, sillä ilman omaa kotia olevana hänet voidaan nähdä olevan marginaalissa verrattuna niihin, joilla on oma koti. Lisäksi asunnottomia naisia pidetään kulttuurisesti enemmän marginaalissa kuin miesasunnottomia, sillä naisasunnottomuus nähdään poikkeavampana. (Jokinen ym. 2004, 13.)

Marginalisaatiota voidaan lähestyä myös toimijuuden käsitteen kautta, jota voidaan pitää marginalisaation vastakohtana. Ojanen (2011,24) on pohtinut tyttöjen toimijuutta suhteessa valtaan. Perinteisesti toimijuus on käsitteenä sisältänyt ajatuksen aktiivisuudesta ja vaikuttamisesta. Pääasiassa käsitteellä on viitattu sosiaalisen ja poliittisen muutoksen mahdollisuuteen. Toimijuuden ehdot on liitetty vahvasti länsimaiseen ideologiaan ja yksilöllisyyttä korostavaan ajatusmaailmaan. Käsitteellisenä lähtökohtana on pidetty sitä, että yksilöt ja ryhmät voivat neuvotella, kyseenalaistaa ja muuttaa yhteiskunnallisia käytäntöjä arjen vuorovaikutuksessa. Toimijuuden on ajateltu olevan kykyä muuttaa oman toiminnan kulttuurisia ehtoja.

Tämän vuosituhannen tutkimuksissa toimijuuden käsite on alettu näkemään monimuotoisempana. Toimijuuden ei nähdä olevan ainoastaan muutosta tai vastarintaa vaan toimijuus voi olla myös piiloutunutta, tiedostamatonta tai heikkoa. Tyttöjen ja naisten kohdalla tämä voi tarkoittaa sitä, että naiset voivat kyseenalaistaa heihin kohdistettuja sukupuolittuneita odotuksia joko tekemällä toisin eli poikkeamalla niistä tai käyttämällä stereotyyppisiä odotuksia heille itselleen edullisella tavalla. Tytöt voivat itse muokata elämänsä sisältöjä, joko sopeutumalla tai haastamalla. Erilaiset sosiaaliset kategoriat muokkaavat toimijuuden muotoja ja mahdollisuuksia. (Ojanen 2011, 25)

2.3 ASUNNOTTOMUUS

Hyvinvoinnin ongelmat kasautuvat usein samoille henkilöille. Asunnottomuuden on nähty linkittyvän monenlaisiin syrjäytymiseen ja marginalisointiin liittyviin tekijöihin. (Halleröd & Larsson 2007, 20–21.) Köyhyyttä voidaan pitää merkittävimpänä taustatekijänä asunnottomuudelle ja sen voidaan nähdä tuottavan osaltaan myös asumisongelmia ja asunnottomuutta. Köyhyyden ohella asunnottomuuteen kytkeytyy usein myös monia muita syrjäyttäviä tekijöitä, kuten päihteiden käyttöä, rikollisuutta, mielenterveyden ongelmia, pitkäaikaistyöttömyyttä tai muuten heikkoa työmarkkina-asemaa, viimesijaisten sosiaalietuuksien käyttöä ja eriasteisia toimintakyvyn alenemia. (Suonio & Kuikka 2012, 223.) Näin ollen monilla tavoin marginaalissa olevat henkilöt ovat alttiimpia kohtaamaan myös asumiseen liittyviä ongelmia, jopa asunnottomuutta.

Asunnottomuuden voidaan osaltaan nähdä olevan seurausta suuriin kaupunkiin kohdistuvasta muuttoliikkeestä ja sitä kautta kaupungeissa hankaloituneesta asuntotilanteesta ja kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen vähydestä (vrt. Suonio & Kuikka 2012, 223). Reilu vuosi sitten MTV3 (5.2.2013) uutisoi Helsingin kaupungin vuokra-asuntojonon olevan pidempi kuin ikinä ennen ja asuntotilanteen olevan erittäin vaikea pääkaupunkiseudulla. Kaikista Helsingin asunnonhakijoista kuusikymmentä prosenttia on yksinasuvia. Toissa vuonna pääkaupungissa vain noin viisi prosenttia kaikista asunnonhakijoista sai asuntotarjouksen. Kuitenkin kaikista asunnonhakijoista jo puolet on uutisen mukaan luokiteltu erittäin kiireelliseksi. Tähän erittäin kiireellisten hakijoiden luokkaan lasketaan muun muassa silloin, kun henkilö on vailla vakinaista asuntoa.

Euroopassa on käytössä eurooppalaisen asunnottomuusverkoston, European Federation of national Associations Working with the Homeless eli FEANTSA:n asunnottomuusluokittelu, jonka mukaisesti on olemassa 13 eri asunnottomuustyyppiä, jotka perustuvat neljää päätyologiaan. Näitä ovat ulkona asuminen (rooflessness), asunnottomuus (houselessness), turvaton asuminen (living in insecure housing) ja heikkotasoinen ja epätarkoituksenmukainen asuminen (living in inadequate housing). Yhtenä luokittelun tavoitteena on luoda koko Euroopalle yhteiset asunnottomuusmääritelmät. Haasteena luokittelulle on kuitenkin asunnottomuuden

luonteen erovaisuudet eri valtioiden välillä ja esimerkiksi laittomien siirtolaisten asuttaminen, johon asunnottomuusluokituksen tulisi voida vastata. (Suonio & Kuikka 2012, 225.)

Tarkastelen tutkielmassani asunnottomien nuorten aikuisten naisten sosiaalityön dokumentteja vuodelta 2012. Vuonna 2012 asunnottomuus oli Suomessa edelleen samalla tasolla millä se on ollut edellisen kymmenen vuoden ajan. Asunnottomia oli yhteensä noin 8000. Kaiken kaikkiaan asunnottomuus on keskittynyt Helsinkiin, sillä jo yli puolet koko Suomen asunnottomista on helsinkiläisiä. Helsingissä asunnottomien henkilöiden määrä lisääntyikin 700 henkilöllä edelliseen vuoteen nähden. Erityisesti asunnottomuus on lisääntynyt tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asuvien ryhmässä. Tilannetta on pahentanut Helsingin heikko vuokra-asuntotilanne ja se näkyy erityisesti nuorten alle 25-vuotiaiden mahdollisuuksissa saada vuokra-asunto Helsingistä. (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2013, 2–4.)

Aiemmin asunnottomuudesta on käytetty paljon jakoa absoluuttisen ja suhteellisen asunnottomuuden välille. Absoluuttisen asunnottomuuden on nähty olevan konkreettista kaduilla, metsissä tai siltojen alla olemista ja asumista. Suhteellinen asunnottomuus on taas nähty olevan asunnottomuutta, jolloin kuitenkin on mahdollista yöpyä jossain, esimerkiksi tuttavien parissa, asumisyksikössä, turvakodissa tai muissa mahdollisissa yöpymispaikoissa. Suhteellisesti asunnottomilla voi olla asunto, mutta he eivät voi palata sinne esimerkiksi perheväkivallan uhan vuoksi. Naisten asunnottomuus on usein ollut niin sanottua suhteellista asunnottomuutta. (Granfelt 1998, 54–55.)

1990-luvun loppupuolella otettiin käyttöön traditionaalisen asunnottomuuden vastakohtaksi uuden asunnottomuuden käsite. Uudella asunnottomuuden käsitteellä pyritään ihmisen kokonaisvaltaisempaan huomioimiseen. Traditionaalisesti asunnottomuutta pidettiin päihdeongelmaisten miesten yösijaa vailla olona. Uutta asunnottomuutta edustaa tyypillisimmillään naiset, nuoret, psyykkisesti sairaat, narkomaanit ja lapsiperheet. Heidän tarpeistaan on noussut myös uusia palvelumuotoja, muun muassa erityistarpeisiin vastaavia palvelulaitoksia. (Granfelt 1998, 54–56.)

Asunnottomuutta käsitellessäni olen perehtynyt siitä tehtyyn tutkimukseen. Asunnottomuudesta kertoessani esittelen näiden aiempien tutkimusten tutkimustuloksia myös nuorten aikuisten ja naisten erityistilanteiden kannalta.

Kirsi Nousiainen (2013, 102) esittelee oman väkivaltatutkimuksensa yhteydessä myös Iris Marion Youngin (1997, 134, 161–164) näkemyksiä kotiin liittyen. Kotiin liitetään arvoja, kuten turvallisuus, yksilöllistyminen, yksityisyys ja säilyttäminen. Youngin mukaan koti edustaa turvallisuutta, koska jokainen tarvitsee paikan, jossa olla turvassa. Kodittomalta puuttuu yksilöllinen olemassaolo, koska hänellä ei ole paikkaa jossa harjoittaa elämän perustavia toimintoja kuten syömistä, nukkumista, peseytymistä ja rakastelua. Yksityisyydellä viitataan siihen, että koti on autonomiaan oikeuttava tila. Säilyttäminen liittyy yksilöiden identiteetin rakentamiseen, jossa itselle merkittävien esineiden suojeleminen on olennaista. Esineet voivat merkityksellistyä, sillä niihin voidaan kiinnittää omaan elämään liittyviä tapahtumia ja muistoja, jotka ovat osaltaan olleet myös muovaamassa identiteettiä. Kodin voidaan nähdä olevan identiteetin rakentumisen kannalta merkittävä tila.

2000-luvun alussa Peijaksen sairaalan ja alueen psykiatrian poliklinikoiden asunnottomien asiakkaiden tilannetta kartoitettiin sosiaalisen raportoinnin avulla. Asunnottomat itse näkivät asunnottomuuden keskeisimpinä syinä rahan, työn ja ammattitaidon puutteen. Sairautta, erityisesti masennusta, ja siitä johtuvaa aloitekyvyttömyyttä pidettiin seuraavaksi yleisimpänä syynä. Tämän lisäksi perusteina olivat päihteiden ja alkoholin käyttö, hallitsematon rahan käyttö, vuokratilastit, häiriöt ja metelöinti, erotilanne sekä asuntojonot. Asunnottomat itse kokivat, että oma asunto olisi mahdollista saada vasta taloudellisen tilanteen ollessa kunnossa ja tulojen ollessa säännölliset. (Huvinen, Juvonen, Sovijärvi, Karppinen & Vaaramo 2002, 36–38.)

2.3.1 Nuorten asunnottomuus

Asunnottomuus ei ole ilmiönä yksiselitteinen. Asunnottomuus voi näkyä samaan ikäluokkaan kuuluvien ihmisten keskuudessa eri tavoin ja sen seuraamukset ovat hyvin moninaisia. Vuokra-asuntojen heikko saatavuus pääkaupunkiseudulla on osunut erityisesti nuoriin aikuisiin ja alle 25-vuotiaita asunnottomia olikin vuonna 2012 jo yli 2000, joista yli puolet asuu Helsingin seudulla. Nuorten asunnottomien määrä Helsingissä lähes kaksinkertaistui edellisvuoteen verrattuna. (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2013, 2–4.)

Nuorten asunnottomuutta koskevissa tutkimuksissa on tullut ilmi, että monien hyvin varhaisessa vaiheessa kotoa pois muuttavien kohdalla lapsuudessa on ollut monenlaisia ongelmia, monenlaista kaltoinkohtelua ja jopa väkivaltaa. Monien nuorten kohdalla vanhempien ja lapsen välisessä suhteessa on esiintynyt erilaisia konflikteja, kurinpidollisia ongelmia, kommunikaatioon liittyviä vaikeuksia, fyysistä ja seksuaalista pahoinpitelyä ja hyväksikäyttöä, kiintymyksen ja välittämisen puutteita sekä päihdeongelmia. (Hyde 2005, 172.) Hyden (2005) tutkimus on tehty Yhdysvalloissa, mutta myös Suomessa on todettu syrjäytymisvaarassa olevien ja monella tavoin marginaalissa elävien nuorten olevan usein jo monetta sukupolvea sosiaalityön asiakkaina. Monella syrjäytymisvaarassa olevalla nuorella on myös ollut lastensuojelun asiakkuus ennen täysi-ikäiseksi tuloa. (Nuorten syrjäytyminen 2012, 66–67.) Köyhyyden, marginaalissa elämisen ja mahdollisten elämänhallinnan ongelmien voidaan nähdä vaikuttavan myös asunnottomuuden riskin kasvuun.

Eija Huovila (2013, 122–125) kuvaa lisensiaatintutkimuksessaan nuoren henkilön asunnottomuustarinan. Tutkimuksessa kuvattu nuori aikuinen koki oman kodin kiinneohtana elämälle ja perustana tulevaisuudelle. Asunto, koulutus, työ ja itsensä elättäminen olivat hänelle keskeisiä tavoiteltavia asioita. Näiden tavoiteltavien asioiden avulla hänellä olisi myös mahdollisuus saavuttaa täysivaltainen kansalaisuus. Nuori koki kuitenkin tulleen leimatuksi ja väheksytyksi sosiaalityössä, sillä hänet yritettiin monin tavoin, myös erilaisten sanktioiden avulla saada erikoispalveluiden piiriin, jotka hän itse kuitenkin koki hyvin leimaavina. Tämän tutkimuksen mukaan nuoren tuen tarve ja sosiaalityön tarjoamat palvelut ja menetelmät eivät kohdanneet.

Kanadassa tehdyssä tutkimuksessa ala-ikäiset ja täysi-ikäiset nuoret asunnottomat kertoivat kokemastaan tuen tarpeesta. Tuloksissa tukimuodot jaettiin neljään eri kategoriaan: henkinen tuki, vahvistava tuki, aineellinen tuki ja palveluohjaus. Suurin osa nuorista katsoi olevansa lisääntyneen henkisen tuen tarpeessa, ja koki tarvitsevansa jonkun, johon voi luottaa, joka kuuntelee ja ymmärtää. Vahvistavalla tuella tutkimuksessa tarkoitetaan tukea, jota nuoret tarvitsevat heikon itsetunnon ja itseluottamuksen vahvistamiseksi. Aineellisella tuella tutkimuksessa tarkoitetaan lähinnä asumispalvelujen tarjontaa. Tutkimuksessa ilmeni, että suurin osa ei saanut sen kaltaista palvelua, kuin olisi tarvinnut ja valtaosa palveluista oli tarkoitettu eri ikäryhmille, kuin tutkimukseen kuuluvat olivat. Myös taloudellisen tuen tarve ja koulutuksen ja työharjoittelupaikkojen tärkeys nousivat esiin tutkimuksessa. Palveluohjauksen merkitys nousi esiin, sillä nuoret tarvitsevat paljon tietoa erilaisista palveluista ja tukimuodoista. (Stewart, Reutter, Letourneau, Makwarimba & Hungler 2010, 154–160.) Tämän tutkimuksen osalta tulee huomioida Kanadan täysin erilainen sosiaalipalvelujärjestelmä, joten tästä syystä en esittele tutkimuksessa esiin nousseita tarkempia ehdotuksia palvelujen kehittämiseksi ja interventioiden tekemiseksi. Muutoin nuorten tuen tarpeen merkitys on varmasti universaalialia ja tässä nuorten aikuisten parissa tehtävällä sosiaalityöllä onkin merkittävä rooli.

2.3.2 Naisten asunnottomuus

Sukupuolijärjestelmää ylläpidetään monin tavoin. Siihen vaikuttaa biologia, anatomia, eletty ruumiillisuus, sosialisatio, roolit, identiteetit, representaatiot, tyylit, esitykset, habitukset, tapaisuus, rutiini, valinnat, toisto, tekeminen, tuottaminen, instituutiot, diskurssit, valta, hierarkia ja neuvottelu. (Julkunen 2010, 281.) Asunnottomuus voidaan nähdä tilana jossa sukupuolijärjestelmällä on vaikutusta. Kuten jo aiemmin marginaalisuudesta kertoessani totesin, asunnoton nainen on marginaalissa suhteessa niihin, joilla on oma koti. Lisäksi nainen tulee sukupuolensa johdosta vahvemmin määritellyksi marginaaliin kuin miesasunnoton, sillä asunnoton nainen nähdään kulttuurisesti poikkeavampana kuin mies. (Jokinen ym. 2004, 13.)

Huolimatta siitä, että asunnottoman naisen nähdään edelleen olevan monin tavoin marginaalissa, on naisten asunnottomuus yleistynyt. Vaikka pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseksi on ponnisteltu viime vuosien aikana, on naisten asunnottomuus kuitenkin lisääntynyt tasaisesti. Vuonna 2012 naisten osuus asunnottomista oli jo 24 prosenttia, eli lähes joka neljäs asunnoton oli nainen. (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2013, 2–4.)

Asunnottomien suhteen tehdään jo palvelurakenteessa jakoja erilaisiin asiakasryhmiin. Jokisen ja Juhilan (1993, 82–84) tutkimuksen mukaisesti asunnottomat jaetaan selkeästi asunnottomiin, eli heihin, joilla on vain asunnon tarve sekä niihin, jotka asunnon sijasta tai sen ohella tarvitsevat apua ja tukea, eli heillä on asumiskyvyn suhteen jotakin puutteita. He ovat löytäneet omasta aineistostaan yhteneväisiä merkityksenantoja, jotka ovat nimenneet toivottomuusdiskurssiksi ja kuntoutusdiskurssiksi. Toivottomuusdiskurssin mukaan pohjimmaisten asuntomarkkinoiden asukkaat määrittyvät pysyvästi asumiskyvyttömiksi ihmisiksi, joiden oikean asuinpaikan katsotaan löytyvän jostain pohjimmaisten asuntomarkkinoiden asumismuodosta. Diskurssi määrittelee ihmiset pysyväisluonteisesti huollon tarpeessa oleviksi. Tätä kuvaa puhe hoidollista ja valvottua asumista tarvitsevista henkilöistä sekä puhe avuntarpeesta. Toivottomuusdiskurssin vastapainona on kuntoutusdiskurssi. Tätä edustaa puhe kuntoutettavista henkilöistä ja tukiasunnoista. Tässä diskurssissa ideana on ikään kuin nostaa henkilöiden asumiskykyä porras portaalta koko ajan paremmaksi.

Diskurssiin kuuluu asumiskyvyn arviointia ja testausta sekä siihen liittyy puhe asumiskyvystä ja asumisennusteesta.

Anni Vanhala (2005) on omassa väitöstutkimuksessaan tarkastellut etnografian keinoin eräässä Asuntolassa asuvia naisia ja asuntolan toimintaa. Tutkimuksessaan hän tuo esiin erilaisia kategorioita, joihin asiakkuudet luokitellaan. Kategoriat on jaettu yleiseen asiakkuuteen, yksilön asiakkuuteen, organisaation ulkopuoliseen kategorisointiin, asiakkuuteen organisaatiossa sekä olemiseen viimesijaisuuden varjossa tai samalla rajalla olemisen voimassa. (Mt., 149–161.)

Yleisestä ja viimeisijaisesta asiakkuudesta puhuttaessa puhutaan yleisellä tasolla asiakkaista, heidän ongelmistaan, taidoistaan ja sopimattomasta käytöksestä. Tässä kategoriassa Vanhala (2012, 150–153) pohtii sosiaalisten ongelmien medikalisoitua sekä normaaliuden ja poikkeavan välisiä määritelmiä. Kyseinen kategorisointi myös osaltaan vapauttaa työntekijät vastuusta, sillä kategorisoinnin mukaisesti on asioita, jotka eivät ole hoidettavissa ja ihmisiä, jotka eivät ole autettavissa. Täten lähes kaksikymmentä vuotta uudempi Vanhalan tutkimus tukee Jokisen ja Juhilan (1993) tutkimusta, jonka mukaisesti jotkut asiakkuudet ja asiakkaat määritellään niin sanotusti toivottomiksi tapauksiksi organisaation taholta.

Vanhalan (2005, 160–163) tutkimuksen mukaan naisten kertomia asunnottomaksi jäämisen ja asuntolaan tulon syitä tulkitaan organisaation ja työntekijöiden toimesta ja asukkaiden tuottama tieto kääntyy tukemaan organisaation luomaa yleisen asiakkuuden kategoriaa. Asunnottomuuden ympärille tuotetut tulkinnat voivat olla asiakkaiden kannalta seuraamuksellisia, sillä annetut merkitykset muuttuvat myös konkreettisiksi tiloiksi ja paikoiksi kuten asuinalueiksi ja asunnoiksi. Tiloihin ja paikkoihin liitetyt merkityksenannot ja tulkinnat asemoivat henkilöitä ja voivat vaikuttaa myös siihen, millaisia asemia oman identiteetin esittämiselle myöhemmin avautuu tai sulkeutuu.

Riikka Haahtela (2008, 243-244) on kuvannut asunnottomille naisille suunnattua palvelukokonaisuutta, jonka hän on nimennyt naistyön palveluketjuksi. Palveluketjua käsitellään identiteetin käsitteen kautta ja naistyötä identiteetin muutostyönä. Naistyön eri toimintoihin sisältyy erilaisia oikeuksia ja velvollisuuksia, joiden ympärille naiset ja työntekijät rakentavat naisen identiteettiä. Naistyön kuvataan tutkimuksessa luovan

identiteettipyrkimysten raamit. Asunnottomien naisten kanssa tehtävän työn kuvataan luovan osallisuuden odotuksia, ja näihin odotuksiin vastaaminen luo identiteettejä. Jokaisella naistyön portaalla vaatimukset naisia kohtaan kasvavat ja identiteettiä rakennetaan pyrkimyksenä yhteiskunnallinen aktivoituminen ja tätä kautta yhteiskuntaan integroituminen. Käytännön tasolla on kuitenkin mahdollista olla mukana naistyön toiminnoissa oman mielensä mukaan ja olla pitkään mukana samassa toiminnassa tai jopa palata palveluketjussa alemmalle portaalle.

Naistyön kuvataan toimivan paikkana, jossa asunnottomat naiset voivat suunnitella omaa elämäänsä ja valmistautua kohtaamaan uusia mahdollisuuksia tai ongelmia. Naistyön eri toiminnot mahdollistavat asunnottomien naisten kykyjen ja osallisuuden kehittämisen. Toisaalta naistyö kuitenkin palveluketjumallillaan rakentaa valmista tarinaa siitä, mihin suuntaan naisten tulisi identiteettiään rakentaa ja elämäänsä suunnitella. (Haahtela 2008, 244–246.) Näin ollen organisaation ja yhteiskunnan vaatimukset ja odotukset nousevat esiin myös tässä työskentelymallissa.

Asumisen pysyvyyttä ja turvallisuutta voidaan pitää perusedellytyksenä sille, että asunnosta voi muodostua koti, jossa on kodintuntu. Naisten asunnottomuutta paljon tutkinut Riitta Granfelt (2013, 217) pitää kodintuntuna ympäristöä, jossa voi hiljalleen eheytyä ja oppia arvostamaan itseään ja tätä kautta suuntautua yhteiskuntaan siten, kuin se on itselle mahdollista. Kuormittuneissa tilanteissa asunnon lisäksi tarvitaan runsaasti tukea, jota voidaan tarjota yksilöllisten tarpeiden mukaan riittävän pitkäkestoisesti. Sosiaalityön ja mahdollisten asumispalveluiden asiakkaana olevan naisen osallisuus on tuen rakentumisessa ja toipumisprosessissa ratkaisevan tärkeässä merkityksessä, kuten myös Haahtelan (2008) tutkimus osoittaa. Granfelt näkeekin sukupuolisensitiivisten asumisjärjestelyjen olevan edellytyksenä naisten asumisen jatkuvuutta turvaavissa palveluissa naisten itsemääräämisoikeuden ja yksilöllisyyden kunnioittamisen mahdollistamiseksi.

Parisuhteet aiheuttavat kuitenkin monenlaisia ongelmia naisten asumisen suhteen. Onkin todettu, että asunnon järjestyessä vaikeassa asumistilanteessa, on riippuvuus väkivaltaisista ja päihteitä käyttävistä miehistä kuitenkin suuri riski naisten kotitoiveiden toteutumiseksi. Vaikka nainen ei itse aiheuttaisi häiriöitä, ja onnistuisi

hoitamaan asumiseen liittyvät asiat ongelmitta, voi sidokset rikolliskulttuuriin tuhota asumisen. (Granfelt 2013, 217.)

2.4 NUORET ASUNNOTTOMAT SOSIAALITYÖN ASIAKKAINA

Nuorten aikuisten parissa tehtävä sosiaalityö on saanut uudenlaisen painoarvon nykyhallituksemme määrittelemän nuorten yhteiskuntatakuun myötä. Nuoret aikuiset ovat ryhmä, joiden hyvinvointiin on viimeisten vuosien aikana pyritty panostamaan monelta eri taholta. Näin ei ole aina ollut, vaan muun muassa Pohjola (2009, 25) on kritisoinut nuorten jääneen marginaaliin sosiaalityössä. Lasten ja varhaisnuorten tilanteet on tunnistettu perheiden kautta, mutta nuoret yksilöinä, sosiaalisissa suhteissaan ja yhteiskunnan jäseninä ovat jääneet sosiaalityön ulkopuolelle. Nuoruuteen liittyvistä asioista on sosiaalityössä keskusteltu lähinnä sosiaalisen syrjäytymisen kautta ja sosiaalityö on hyvin ongelmalähtöistä. Aikuissosiaalityön on taas nähty olevan lähtökohdiltaan ja tavoitteiltaan kaukana nuorten tilanteista.

Sosiaalityöllä nähdään olevan hankaluuksia lähestyä nuoria asiakkaita ja käsitellä nuoruutta. Nuoruutta ei voida pitää yhdenmukaisena ja selkeänä elämänvaiheena, vaikka sen voidaankin nähdä olevan eriytynyt vaihe elämässä. Usein nuoruuden ajatellaan olevan välivaihe siirryttäessä lapsuudesta työelämään. Tällä ajanjaksolla tärkeinä pidetään yksilöiden valintoja ja siirtymiä koulutuksista toisiin ja työelämään siirryttäessä. (Pohjola 2009, 25–26.)

Omassa tutkielmassani käsittelen täysi-ikäisten nuorten naisasiakkaiden tilanteita. Nuorten aikuisten parissa tehtävän perussosiaalityön voidaan katsoa monilta osin lähtevän liikkeelle sosiaalisista ongelmista ja niihin liittyvästä syrjäytymisen uhasta. Sosiaalityön tarkoituksena on näihin ongelmiin puuttuminen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta yhteiskunnalle mahdollisesti tulevat haitat pysyisivät mahdollisimman pieninä. Sosiaalityön avulla pyritään puuttumaan hyvinvoinnissa laajasti esiintyviin ongelmiin, mahdollista syrjäytymistä aiheuttaviin tekijöihin (Halleröd & Larsson 2007, 20–21). Usein sosiaalityössä nuoret henkilöt hakeutuvat sosiaalityön asiakkuuteen taloudellisista syistä ja ovat toimeentulotuen tarpeessa. Tuen hakeminen tapahtuu pääsääntöisesti kirjallisesti, eikä sosiaalityöntekijöiden ja

sosiaaliohjaajien tapaamiset kata koko asiakasryhmää. Nuoret, alle 25-vuotiaat ovat kuitenkin ryhmä, joita tavataan säännöllisimmin toimeentulotukea hakevien keskuudessa. Nuorten aikuisten kohdalla työ painottuu työelämään ja koulutukseen ohjaamiseen sekä aktivoitumisen tukemiseen. (Nuorten syrjäytyminen 2013, 97.)

Perussosiaalityöhön kuuluu monia osa-alueita, joita ovat muun muassa huollollinen työ, muutokseen tähtäävä kuntouttava työ sekä aktivoiva työ. Perussosiaalityössä kuntouttavan sosiaalityön lähtökohtana on yleensä syrjäytymisen uhka. Tämän taustalla on usein pitkittynyttä työttömyyttä. Syrjäytymisenä tai syrjäyttämisenä voidaan yhteiskunnallisella tasolla pitää ihmisen sulkemista keskeisenä pidettävien elämänalueiden ulkopuolelle vastoin hänen tahtoaan. (Sipilä 1996, 163.) On myös mahdollista joutua sosiaalityön prosessissa syrjäytetyksi, jolloin syrjäyttäminen voi tarkoittaa esimerkiksi asiakassuhteessa korostettavaa asiointitapaa, jossa asiat nähdään hyvin järjestelmä- tai työntekijäkeskeisesti ja ihminen itse jää oman tilanteensa kanssa prosessissa varjoon. (Liukko 2006, 44). Tosiasiassa nuoria luokitellaan yhteiskunnallisella tasolla sen mukaisesti, miten heidän elämäntilanteensa täsmää oman ikävaiheensa oletettuihin tai todellisiin ongelmamäärittelyihin (Pohjola 2009, 28). Näin luodaan yhteiskunnallisen tason syrjäytymispuhetta.

Eija Huovila (2013, 38–41) on määritellyt nuorten aikuisten perussosiaalityön olevan mukana eri ulottuvuuksilla nuoren identiteetin muodostuksessa. Sosiaalityö on mukana yhteiskunnallisella tasolla, nuoren elämänsä ja hänen kasvuyhteisönsä tasoilla sekä välillisesti nuoren identiteetin muodostuksen tasolla. Yhteiskunnallisella tasolla sosiaalityö pyrkii vahvistamaan asiakasta, jotta tästä tulee niin sanotusti kunnan kansalainen ja täysivaltainen yhteiskunnan jäsen. Nuoren oman elämänsä tukeminen liittyy myös oleellisesti nuoren kanssa tehtävään sosiaalityöhön ja usein sosiaalityön prosesseihin kuuluukin myös muun muassa koulutushakuihin tukeminen, asunnonhauk ja hyvin monenlaiset ja monimuotoiset nuorten tilanteeseen liittyvät tukitoimet. Kasvuyhteisön tasolla mukana oleminen tarkoittaa tukea niiden toimijoiden ja tahojen kautta, jotka eniten vaikuttavat nuorten kehitykseen, kuten koulu, koti ja asuinalue. Tässä ympäristössä nuori rakentaa vuorovaikutussuhteita, omaksuu ympäristönsä arvoja ja testaa omaa identiteettiään suhteessa toisiin.

Loseke (2003, 4–6) on pohtinut sosiaalisten ongelmien rakennetta. Sosiaalinen ongelma

ei ole yksi, vakaa tila tai pysyvä kategoria, vaan ongelmat muuttuvat sen mukaan, mitä ihmiset kokevat ongelmiksi. Sosiaaliset ongelmat eivät ole kaikille samoja ja niistä voidaan olla erimielisiä. Ongelmat voidaan nähdä myös yhteisinä, mutta niiden aiheuttajasta ja ratkaisumahdollisuuksista voidaan olla montaa mieltä. Sosiaaliset ongelmat voidaan nähdä olosuhteina ja kuvaavan ihmisiä osallisena näissä olosuhteissa. Sosiaaliset ongelmat liittyvät tiettyyn aikaan ja paikkaan, ja ovat osa tiettyä kulttuuria.

Tietyn sosiaalisen ongelman määrittelemiseksi tarvitaan yhteisymmärrys siitä, että jokin asia on väärin. Jotta voidaan puhua yleisestä ongelmasta, sen tulee olla myös esiintyvyydeltään laajalle levinnyt. Jotta asia voidaan määritellä ongelmaksi, tulee sen lähtökohtaisesti myös olla jotenkin muututtavissa tai ratkaistavissa pois ongelmakategoriasta. Sosiaalisen ongelman tunnuspiirteitä on myös se, että sen katsotaan olevan jotain sellaista, mihin pitäisi saada muutos. (Loseke 2003, 6–7)

Keskeisinä sosiaalisina ongelmina voidaan pitää niitä tekijöitä, joista syrjäytymiseen liittyen puhutaan. Muun muassa koulutus ja työttömyys ovat iso osa tätä keskustelua. Terveysteen liittyvät ongelmat nivoutuvat mukaan samaan pakettiin. Syrjäytymistutkimuksen mukaisesti suurin osa psyykkisesti oireilevista nuorista ei ole hyvinvointia edistävien palvelujen piirissä. Tämä on johtanut siihen, että kasvava osa näistä nuorista on jäänyt työmarkkinoiden ulkopuolelle. (Nuorten syrjäytyminen 2013, 99.)

Omassa tutkielmassani käsitellään nuorten asunnottomien naisten elämäntilanteita. Asunnottomuutta voidaan oman yhteiskuntamme kontekstissa pitää sosiaalisena ongelmana. Sosiaalityön roolina on olla osana tämän ongelman ratkaisua. Jo perustuslaissa (19§) määritellään, että julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä. Asunnottomuuden jokaisessa vaiheessa on tärkeää tukea kokonaisvaltaisesti asiakkaan selviytymistä, jotta erilaisten asunnottomuuteen johtavien vaiheiden kasautuminen ja vaiheesta toiseen siirtyminen olisi ehkäistävissä eikä epäonnistuneita asumiskokeiluja ja häättöjä pääsisi syntymään (Suonio & Kuikka 2012, 242).

2.4.1 Nuorten aikuisten asunnottomien sosiaalityön palvelut Helsingissä

Nuorten aikuisten osuus sosiaalityön asiakkaina ja toimeentulotuen saajina on kasvanut. Helsingissä nuorista aikuisista 18-24-vuotiaista nuorista sai toimeentulotukea 15,79% eli lähes 10000 nuorta aikuista. Heistä yli 5000 oli saanut toimeentulotukea pidempään kuin kuuden kuukauden ajan. Sosiaalityön piirissä näistä kaikista hakeneista oli vain osa, sillä suurin osa hakee tukea kirjallisesti ja sosiaalialan ammattilaisten tapaamiset ovat satunnaisia. (Huovila 2013, 7.)

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (2013, 8) asunnottomuustilastojen mukaisesti Helsingissä oli vuonna 2012 alle 25-vuotiaita asunnottomia 1100. Tarkkaa tietoa siitä kuinka moni nuori asunnoton on sosiaalityön asiakkuudessa ei ole saatavilla. Tilapäisen ja toistuvan asunnottomuuden on kuitenkin havaittu kasvaneen ja se lisää riskiä myös pitkäaikaisasunnottomuuden lisääntymiselle. Ilmiön taustalla on nähty olevan taloudellisen tilanteen kiristyminen. Lisäksi vuokra-asuntomarkkinoiden kehitys ja voimistunut muuttoliike pääkaupunkiseudulle on lisännyt tilapäistä asunnottomuutta. On havaittu, että asunnottomien joukossa on yhä enemmän sellaisia henkilöitä, joiden ainoa ongelma on kohtuuhintaisen vuokra-asunnon puute. (Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2012, 15)

Asunnottomille henkilöille on olemassa myös erityisesti heidän tarpeisiinsa kehitettyjä sosiaalityön palvelumuotoja. Helsingin kaupungin internet sivujen mukaisesti Asumisen tuen yksikkö vastaa asunnottomien täysi-ikäisten yksinäisten, lapsettomien pariskuntien sekä mielenterveysasiakkaiden ja alle 65-vuotiaiden asumispalveluiden järjestämisestä. Asumisen tuen palveluita ovat asumisneuvonta, sijoitus- ja arviointityö, Hietaniemenkadun palvelukeskus ja tuetun asumisen sosiaalipalvelut.

Hietaniemen palvelukeskus on tällä hetkellä Helsingissä ainut paikka, joka järjestää tilapäismajoitusta. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman (2012, 3–9) tavoitteena oli mahdollistaa kaikille asunnottomille oma asunto ja poistaa pitkäaikaisasunnottomuus vähitellen. Ohjelman kautta onkin luotu uudenlaisia asumisratkaisuja ja -palveluja monille pitkäaikaisasunnottomille. Asunnottomuuden monimuotoisuuteen ei kuitenkaan näillä pitkäaikaisasunnottomien palveluilla ole pystytty vastaamaan ja monille tilapäisesti asunnottomaksi jääneille ei ole tarjota kattoa

pään päälle. Tämä näkyy muun muassa asunnottomuustilastoissa, joista voidaan todeta kasvaneet nuorten aikuisten asunnottomuusluvut (Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus 2013, 8).

Huolimatta asumisen tuen yksikön kaltaisesta erityisesti asunnottomille henkilöille tarkoitetusta palvelusta, on suurin osa asunnottomista asiakkaista edelleen perussosiaalityön asiakkaina aikuissosiaalityön kentällä. Helsingin kaupunki määrittelee omilla internet sivuillaan, että asunnottoman henkilön tulee hakea toimeentulotukea siitä palvelupisteestä, jonka alueelta hän on jäänyt asunnottomaksi. Käytännössä kaikki aikuissosiaalityön palvelut tulevat tällöin alueellisista palvelupisteistä. Asiakkuudet siirtyvät vasta asumisen tarpeen arvioinnin ja tämän jälkeen tapahtuvan mahdollisen tuetumman asumisen piiriin pääsyn yhteydessä asumisen tuen yksikön palvelujen piiriin. Vuoden 2013 alusta nuorten helsinkiläisten palvelut on keskitetty nuorten palvelut ja aikuissosiaalityön yksikön nuorten sosiaalityön palvelupisteisiin, jotka alueellisesti sijoittuvat etelään, länteen, pohjoiseen ja itään.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI VIITEKEHYKSENÄ

Keskeisenä viitekehyksenä tutkielmassani on sosiaalinen konstruktionismi. Tämän näkemyksen mukaan tieto ja ymmärtämys maailmasta syntyy ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Täten myös sosiaalisella, kulttuurisella ja historiallisella kontekstilla on merkitystä. (Payne 2005, 58.) Sosiaalisessa konstruktionismissa keskeisenä nähdään kieli ja sen antama voima. Tästä johtuen kielen analysointi on keskeistä sosiaaliseen konstruktionismiin nojaavassa tutkimusperinteessä. (Burr 2003, 24.) Totuuden ajatellaan olevan kielen tuotosta, eikä sitä voida pitää absoluuttisena totuutena, vaan todellisuus rakentuu vuorovaikutuksessa. Kielen käytön avulla tuotetaan totuutta ja sitä mitä kutsutaan totuudeksi. Ei ole olemassa vain yhtä ainoaa totuutta, vaan totuuksia on monia. (Parton & O’Byrne 2000, 22; Witkin 2012, 25.) Kielen avulla kuvataan maailmaa, mutta sen avulla myös rakennetaan ja uusinnetaan sosiaalista todellisuutta ja annetaan merkityksiä sille, mistä puhutaan (Jokinen & Juhila & Suoninen 1993,18).

Vivien Burr (2003, 2–5) on määritellyt neljä keskeistä sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtaa. Hänen mukaansa näkemystä yhdistää kriittisyys niitä itsestään selvyyksiä kohtaan, joiden avulla pyritään ymmärtämään todellisuutta. Tiedon tuottamisessa on keskeistä huomioida sen tuottamisen aika ja paikka. Historialla ja kulttuurilla nähdään olevan merkittävä vaikutus tiedon tuottamisprosessissa. Tiedon nähdään myös syntyvän sosiaalisissa prosesseissa. Tiedon tuottaminen vaatii vuorovaikutusta, eikä se täten ole ollut jo valmiiksi olemassa. Lisäksi lähtökohtana voidaan pitää sitä, että tiedon ja sosiaalisen toiminnan koetaan kuuluvan yhteen.

Berger ja Luckmann (1966/1994, 42–44) ovat todenneet sosiaalisen vuorovaikutuksen tyyppityksien muuttuvan asteittain niiden etäännyessä kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta. Kasvotusten tapahtuvassa vuorovaikutuksessa voidaan hankkia suoraan tietoa toisen elämäntavoista, luonteenpiirteistä, erityistilanteista ja niin edelleen. Vuorovaikutuksen etäännyessä tyyppityksiä tehdään vähemmän yksilöiden. Yhteiskuntarakenne nähdään

tämän näkemyksen mukaisesti eräänlaisena vakiinnutettujen vuorovaikutussuhteiden kokonaisuutena.

Sosiaalisen konstruktionismin perinteeseen nojaa myös postmoderni feminismi, jonka yksi keskeinen lähestymistapa on keskittyä diskurssien rakentumiseen yhteiskunnassa. Lähestymistavan tarkoituksena on horjuttaa vakiintuneita käsityksiä ja luoda mahdollisuuksia vaihtoehtoisille ja moninaisille tulkinnoille koskien naisten asemaa. (Payne 2005, 263.) Sosiaalityön kontekstissa postmodernin feminismin keinoin pyritään kiinnittämään ennemminkin huomiota identiteettien syntyyn sekä huomioimaan sosiaalityön valtasuhteet (Keskinen 2004, 25).

Payne (2005, 264) on teoksessaan eritellyt Healyn (2000) näkemyksiä postmodernin feministisen lähestymistavan erityispiirteistä. Keskeistä tässä lähestymistavassa on pyrkiä ymmärtämään erilaisten kulttuuristen ja sosiaalisten tekijöiden vaikutukset ihmisten identiteetteihin sekä näiden tekijöiden vaikutus myös niiden diskurssien luomisessa, jotka vaikuttavat siihen, miten ihmiset käyttäytyvät. Toiminnan tarkoituksena on avoin dialogi ja lähestyminen aiheeseen. Liian tarkkoja olettamuksia tai määritelmiä ei ole tarkoituksenmukaista pyrkiä edes luomaan.

Erilaisissa kulttuureissa ja yhteisöissä enemmän valtaa omaavilla on usein enemmän vaikutusvaltaa siihen, mitä tarinoita pidetään totuutena (Payne 2005, 173). Postmodernissa feminismissä on korostettu asiakkaiden ja käytännön sosiaalityöntekijöiden tiedon merkitystä. On kuitenkin myös herätty pohtimaan, keiden tarinat tulevat kuulluksi asiantuntijatiedoin tuotettujen tarinoiden piirissä. (Keskinen 2004, 25.) Oma tutkielmani tutkii dokumenttiaineistoa juuri tästä näkökulmasta käsin. Pyrin tuomaan esiin sosiaalityön dokumenteista nousevat merkityksenannot, jotka työntekijät ovat dokumenttien kirjaamisten kautta nostaneet esiin. Tarkastelen nuorten naisten elämäntilanteita näiden dokumenttien ja kirjausten kautta.

3.2 TUTKIMUKSEN TAVOITE

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (2013, 8) mukaisesti nuorten naisten asunnottomuus on lisääntynyt huomattavasti edellisvuoteen verrattuna. On myös todettu, että asunnottomuutta määritellään itsestään selvästi miehiseksi asiaksi (Autonen-Vaaraniemi 2004, 234). Oman tutkielmani tarkoitukseni on tarkastella sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä ja heidän antamiaan merkityksiä nuorten asunnottomien naisten tilanteista. Keskeisenä tutkimuskysymyksenäni onkin, millaisia merkityksiä asunnottomien nuorten naisten elämäntilanteille annetaan sosiaalityön dokumenteissa? Miten naisten elämäntilanteita kuvataan näissä dokumenteissa? Tarkentavana kysymyksenä on, millaisia erilaisia diskursseja asunnottomien nuorten naisten elämäntilanteista sosiaalityön dokumenteista nousee esiin?

3.3 TUTKIMUKSEN KOHDERYHMÄ

Pro gradu- tutkielmani keskeinen tarkasteltava kohde ovat nuoret, kuitenkin jo täysi-ikäiset naiset. Tutkittava kohderyhmäni on vuosina 1988-1994 syntyneet aikuissosiaalityön asiakkaat, jotka sosiaalityön asiakastietojärjestelmässä on määritelty olevan asunnottomina. Konkreettisesti tämä tarkoittaa sitä, että Helsingin kaupungin asiakastietojärjestelmässä heille on merkitty asumiskoodiksi 90, vailla vakinaista asuntoa. Kohderyhmän määrittelyyn on vaikuttanut Helsingin kaupungin sosiaaliviraston tehtäväkuvien määrittely, jonka mukaisesti kaikkien alle 25-vuotiaiden nuorten aikuisten vastuutyöntekijänä toimii sosiaalityöntekijä, kun muilla ikäryhmillä vastuutyöntekijänä voi toimia myös sosiaaliohjaaja. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen (2013, 8) asunnottomuustilastojen mukaisesti Helsingissä asunnottomia naisia on 1150 ja alle 25-vuotiaita asunnottomia 1100. Näiden nuorten asunnottomien naisten joukosta oman tutkielmani kohderyhmään löytyi 135 naista, jotka ovat olleet aikuissosiaalityön palveluiden piirissä vuoden 2012 tammi-elokuun välisenä niin, että heidät on sosiaalityön asiakastietojärjestelmään merkitty olevan vailla vakinaista asuntoa. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen raportissa (2013, 8) todetaan, että pitkäaikaisasunnottomien määrästä ei ole saatavissa luotettavaa arviota.

3.4 AINEISTO JA AINEISTONKERUUMENETELMÄT

Tekstit ovat tärkeä osa sosiaalityötä. Sosiaalityössä tuotetun tekstin avulla ohjataan työntekoa ja niiden määrällä seurataan työn tulosta. Hallinnon tasolla palvelun käyttöä ohjataan ja seurataan tekstien avulla. (Tiililä 2007, 213.) Myös aikuissosiaalityötä tehdään yhä enemmän dokumentteihin nojaten. Oma tutkielmani lähestyy nuorten naisten asunnottomuutta näistä dokumenteista käsin. Sosiaalityön kannalta asiakastyön dokumentointi on merkityksellistä. Sekä asiakkaan että työntekijän näkökulmasta on tärkeää, että tehty asiakastyö, niin puhelut, tapaamiset, keskustelut, suunnitelmat ja päätökset, dokumentoidaan asiakirjoihin. Kun työprosessi on dokumentoitu, voidaan tarvittaessa aiemmin tapahtuneeseen, tehtyyn työhön ja tehtyihin päätöksiin palata. (Laaksonen, Kääriäinen, Penttilä, Tapola-Haapala, Sahala, Kärki & Jäppinen 2011,10.)

Asiakastietojärjestelmään kytketty kirjoittaminen palvelee massatuotannon tarpeita, ja yhtenäisen tietojärjestelmän avulla on mahdollista laatia tasalaatuisia tekstejä. Tasalaatuisten tekstien avulla pyritään koko organisaation yhtenäisyyteen ja asiakkaiden yhdenvertaiseen kohteluun. (Tiililä 2007, 213.) Sosiaalityössä ongelmaksi on koettu tiedon hajanaisuus ja tiedon systemaattinen kirjaaminen ja sen päivittäminen. Asiakkaan muuttaessa tai työntekijän vaihtuessa on tilanteen kartoittaminen lähtenyt aina uudelleen alusta. Dokumentointia onkin pyritty kehittämään vastaamaan näitä tarpeita. (Kuvaja, Luhtasela, Mustonen, Borg & Liukonen 2007, 3.)

Hain tutkimuslupaa Helsingin kaupungin tutkimuseettiseltä lautakunnalta, joka antoi tutkimussuunnitelmani perusteella puoltavan lausunnon tutkimuslupahakemuksesta. Tutkielmaani varten olen joutunut tekemään tieteellisen tutkimuksen tutkimusrekisteriotteen henkilötietolain 10 § ja 14 § mukaisesti. Jouduin esittelemään tutkimusrekisteriotteen Helsingin kaupungin sosiaaliviraston tutkimuseettiselle lautakunnalle ennen tutkimussuunnitelmani hyväksymistä. Tutkimusrekisteriotteessa jouduin perustelemaan henkilötietojen käsittelyn tarkoitusta, kertomaan rekisterin tietosisällöstä, rekisterin suojauksesta ja tietojen mahdollisesta siirtämisestä. Eettisen lautakunnan lausunnon perusteella sain lopulta tutkimussuunnitelmalleni hyväksynnän ja tutkimusluvan Helsingin kaupungin sosiaaliviraston aikuispalvelupäälliköltä.

Tutkimusluvan saatuaani sain Helsingin kaupungin tietohallintoyksiköstä listauksen Helsingin kaupungin asiakastietojärjestelmään tähän ikäryhmään kuuluvista asunnottomista naisasiakkaita. Lähtökohtaisesti suunnitelmani oli hakea järjestelmästä Haagan ja Malmin palvelupisteiden (pohjoinen ja läntinen alue) asunnottomien nuorten naisten tietoja. Helsingin kaupungin tutkimuseettisen lautakunnan esittämän ehdotuksen mukaisesti aineistohakuni laajeni koskemaan koko kaupunkia ja sen kaikkien eri palvelupisteiden asiakkaita.

Asunnottomien nuorten naisasiakkaiden tilanteita ja niille annettuja merkityksiä lähdin tarkastelemaan tilannearvioiden ja sosiaalityön suunnitelmien kautta. Näissä dokumenteissa elämäntilannetta on usein kuvattu laaja-alaisemmin ja selvitetty asiakkaiden tilannetta elämän eri osa-alueilla. Tutkielmassani on tarkasteltu 38 tilannearviodokumenttia sekä 12 sosiaalityön suunnitelmaa.

3.4.1 Tilannearvio

Sosiaalityön ydintehtäviin kuuluu asiakkaan elämäntilanteen ja palvelutarpeen arviointi. Tilannearviota on kehitetty vastaamaan sosiaalityön dokumentoinnin tarpeita ja samalla sitä pidetään hyvänä muistilistana työntekijöille niistä asioista, joita olisi hyvä käydä läpi asiakkaan kanssa. (Kuvaja ym. 2007, 3.) Aikuissosiaalityössä tilannearviointi kuuluu asiakasprosessiin. Arviointi on rakennettu sellaisten elämän eri osa-alueiden mukaan, joiden on katsottu olevan tarpeellisia arvioinnin kohteita. (Kärki, Tossavainen & Väyrynen 2009, 54.) Tilannearvio käsittelee asiakkaan tämän hetkistä tilannetta.

Asiakaslähtöinen arviointitapa korostaa asiakkaan omaa näkemystä tilanteestaan. Jos työntekijällä on kuitenkin täysin erilainen näkemys, on se perusteltua kirjata myös tilannearvioon. (Kärki, Tossavainen & Väyrynen 2009, 56.) Haastattelun tapaisissa viranomaisteksteissä nousee esiin se, että tekstien pitäisi samanaikaisesti olla tyyliiltään virallisia ja kuitenkin sävyiltään ystävällisiä (Tiililä 2007, 217).

Tilannearviointi sisältää eri osa-alueita. Käytännössä tämä tarkoittaa eri otsikoita, joiden mukaisesti arviointi suoritetaan. Arvioinnin otsikoina on johdanto, asuminen, koulutus, työ, talous, terveys, päihteiden käyttö, perhe ja ihmissuhteet, arkielämä ja vapaa-aika,

muut tiedot ja yhteenveto. Kaikista eri osa-alueista ei tarvitse tietoja kirjoittaa, pääasiassa vain niistä, joita asiakas itse nostaa esiin ja joilla on sosiaalityön tai muiden palvelujen kannalta merkitystä. Eri elämänalueiden otsikoissa voidaan erikseen määritellä, onko elämänalue työskentelyn painopistealue. (Kärki ym. 2009, 56–57.) Pääteiden käyttö tai muut elämän osa-alueet on myös tilannearvion kautta hyvä tapa ottaa asia puheeksi. Tilannearviointiin nojaaminen voi olla työntekijälle hyvä apuväline, jolla hän saa ohjattua keskustelun esimerkiksi päihdeasioihin sujuvasti (vrt. Vanhala 2005, 102).

Arvioinnin tuloksista tehdään lisäksi johtopäätökset, jotka esitetään vapaana tekstinä ja palvelutarpeen luokitteluna. Näitä luokkia on neljä; nykyiset palvelut riittävät, nykyisiä palvelumääriä lisättävä, tarvetta uusiin palveluihin ja ei palvelujen tarvetta. Lopuksi arvioinnin laatimiseen osallistuvien henkilöiden tulisi allekirjoittaa tilannearviokartoitus. (Kärki ym. 2009, 57.) Käytännössä kirjaamistavat ja tekstin laadintakäytännöt vaihtelevat suuresti.

Tutkielmani aineistona olevat tilannearviot on kirjattu hyvin vaihtelevasti. Joissakin tilannearvioissa on kirjattu paljon kaikkiin eri alakohtiin, kun taas joissakin on kirjattu asioita ylös vain yhteen tai muutamaaan kohtaan hyvin lyhytsanaisesti.

3.4.2 Sosiaalityön suunnitelma

Aikuissosiaalityön sektorilla tehdään suunnitelmallista työtä, jossa tavoitteena on asiakkaan tukeminen vaikeassa elämäntilanteessa. Pääsääntöisesti suunnitelman teon voidaan ajatella tapahtuvan tilannekartoituksen jälkeen.

Aikuissosiaalityössä voidaan nähdä olevan kolmenlaisia suunnitelmia; palvelusuunnitelmia, aktivointisuunnitelmia ja kotoutumissuunnitelmia (Kärki ym. 2009, 58, 62, 66). Omassa tutkielmassani keskitytään aikuissosiaalityön kentällä tehtyihin sosiaalityön suunnitelmiin, joiden voidaan nähdä olevan sekä palvelusuunnitelma että aktivointisuunnitelma. Työvoimapolitiittisesti aktivointisuunnitelmat ovat Helsingissä keskittyneet työvoiman palvelukeskuksen asiakkaille ja kotoutumissuunnitelmia tehdään keskitetysti maahanmuuttoyksikössä tai työ- ja elinkeinotoimistoissa.

Tavoitteellisessa sosiaalityössä suunnitelma tehdään tilannearvion pohjalta ja siinä määritellään tavoitteet ja toimintakäytännöt. Suunnitelman tarkoituksena on myös sopia, miten elämänmuutoksia ja sovittujen toimenpiteiden vaikutuksia arvioidaan ja seurataan. (Kuvaja ym. 2007, 13.) Suunnitelmaa voidaankin pitää eräänlaisena sopimuksena työntekijän ja asiakkaan välillä, jota molemmat sitoutuvat seuraamaan ja toimimaan suunnitelman mukaisesti.

Helsingin kaupungin sosiaalityön asiakastietojärjestelmässä käytettävässä suunnitelmassa on neljä eri alakohtaa, jota työntekijät täyttävät vapaamuotoisesti. Alakohdat ovat elämäntilanne, tavoitteet, keinot ja arvioinnista sopiminen. Sen lisäksi asiakastietojärjestelmän suunnitelmanäytöllä on mahdollisuus kirjata suunnitelman seurantaan liittyviä päivämääriä sekä asiakkaan suostumus.

Tutkielmani aineistoon kuuluvissa suunnitelmissa on kirjoitettu tilannearvioita vapaamuotoisemmin nuoren tilanteesta. Vaikka yksittäisissä suunnitelmissa oli myös tämän hetkistä elämäntilannetta määritelty tarkemmin, oli suunnitelmista havaittavissa, että niissä painotetaan usein sitä, mitä tehdään jatkossa, tai mitkä on työskentelyn jatkotavoitteet. Suunnitelmiin oli usein määritelty konkreettisia tavoitteita ja ajanjaksoja. Suunnitelma suuntaa siis nimensä veroisesti enemmän tulevaisuuteen.

3.5 AINEISTON ANALYSOINTI

3.5.1 Dokumenttiaineiston analyysi

Erilaisilla instituutioissa tuotetuilla teksteillä on merkittävä rooli institutionaalisten käytäntöjen ja todellisuuksien tuottamisessa. Roolina voi olla työtehtävien suorittaminen ja organisaatiosta ulospäin tiedottaminen. (Jokinen 2012, 241.) Dokumentteja analysoitaessa ei voida ajatella niiden olevan suoria ilmentymiä todellisuudesta tai niiden kuvaamien tapahtumien olevan faktisesti totta. Dokumentit ovat aina sidoksissa siihen, millaisessa toimintaympäristössä ne on tuotettu. (Mason 2002, 107–108.) Oma tutkielmani käsittelee aikuissosiaalityön sektorilla tehtyjä tilanearvioita ja sosiaalityön suunnitelma-dokumentteja. Näiden dokumenttien roolina on olla osa työtehtäviä, eikä niitä ole lähtökohtaisesti tuotettu ulkopuoliseen tarkasteluun. Jokinen (2012, 248) muistuttaakin, että dokumentit ovat monin eri tavoin yhteydessä organisaation institutionaalisiin tehtäviin, käytäntöihin ja institutionaaliseen vuorovaikutukseen. Sama teksti on avoin monenlaisille tulkinnoille ja eri ihmisille se avautuu eri tavoin. Sosiaalityön dokumenttiaineistoa analysoitaessa tulee huomioida, että asiakirjat ovat osa laajempaa asiointiprosessia, joka tapahtuu myös puhelimitse tai kasvokkain sosiaalitoimistoissa tai muussa ympäristössä (Tiililä 2007, 218).

Dokumentit valitaan yleensä tutkimusaineistoksi, kun tutkijalla on taustaoletus, että dokumentit sisältävät tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Tulee kuitenkin huomioida, että dokumentit eivät välttämättä kerro ilmiöstä kaikkea, vaan laajemman kuvan saamiseksi voisi olla järkevää käyttää useampaa tutkimusmenetelmää. (Mason 2002, 106–107.)

Tiililä (2007, 217) esittää väitöskirjassaan Iedemanin (2003) näkemyksen siitä, että asiakirjat eivät muodostukaan tosiasioiden dokumentoinnista, vaan sen sijaan niissä näkyy neuvottelu siitä, mikä on kulloinkin sopivaa ja mikä ei. Esimerkkinä Tiililä käyttää sitä, miten asiakasta tekstissä lähestytään, käytetäänkö kolmannen persoonan näkökulmaa vai puhuttelevaa tekstiä.

Kirjoitettu teksti on altis virheille, se vanhentuu ja voi muuttua sopimattomaksi niihin vaihteleviin tilanteisiin, joissa tekstiä käytetään. Toisaalta, kaikki kirjoitettujen tekstien ominaisuudet eivät välttämättä ole tarkoituksellisia. (Tiililä 2007, 219.) Asiakastyöstä

kirjoittamisen tärkein tehtävä on tallentaa asiakastyössä käytyjä keskusteluja tai yhdessä sovittuja asioita ja esimerkiksi täten perustella päätöksentekoa. (Laaksonen ym. 2011, 39). Dokumentoiduista teksteistä on luettavissa, missä määrin arjessa on toteutettu ja on mahdollista toteuttaa erilaisia ihanteellisia oloiloja (Tiililä 2007, 219).

Omassa tutkielmassani etsin dokumenttiaineistosta tulkintoja ilmiöistä, enkä ole varsinaisesti kiinnostunut asiakirjojen tuottamistavoista tai niiden käyttämisestä. Dokumenttiaineistosta nostan esiin oman analyysimetodini ja omien tulkintojeni perusteella niistä nousevia merkityksiä. On mahdollista, että oma sosiaalityön työkokemukseni näkyy myös diskurssien tulkinnassa.

3.5.2 Diskurssianalyysi analyysimenetelmänä

Tekstin analysoinnissa on tärkeää tiedostaa, että kunnollisen ja vaikuttavan lopputuloksen aikaansaamiseksi on aineisto rajattava tarkkaan. Lähestymistavan ja analyysimetodin ollessa päätettynä aineistoa tulee lähestyä oman analyysimetodin kautta parhaan mahdollisen analyysituloksen saavuttamiseksi. (Silverman 2010, 55)

Analyysimenetelmänä olen käyttänyt diskurssianalyysiä. Diskurssianalyysi liitetään usein postmoderniin sosiaalityöhön (Mason 2002, 57). Tutkielmani lähtökohtana on, että sosiaalityön dokumentit rakentavat osaltaan sosiaalista todellisuutta. Omassa tutkielmassani tulee muistaa, että käyttämäni aineisto, sosiaalityön suunnitelmat ja tilannearviot ovat sosiaalityön työvälineitä, eikä niitä ole tuotettu tutkimuskäyttöön. Oma tutkimusaineistoni on luonnollista aineistoa, ja täten olemassa ilman tutkimustakin. Juhila ja Suoninen (1999, 237) ovat todenneet, että luonnollisia aineistoja suositaan diskurssianalyysissä, sillä merkitykset ja retoriset keinot ovat luonnollisessa aineistossa esillä toisin kuin varta vasten tutkimusta varten tuotetuissa aineistoissa. Oman tutkielmani kannalta tämä voi tarkoittaa sitä, että tilannearvioissa ja suunnitelmissa on nähtävillä esimerkiksi työntekijöiden antamia piilomerkityksiä tai sanamuotoja, joita on käytetty kuvaamaan tutkittavan ryhmän tilanteita.

Diskurssianalyysissä kieltä pidetään sosiaalista todellisuutta rakentavana ja seurauksia tuottavana tekijänä. Diskurssianalyysissä kiinnitetään huomiota kielessä esiin tuleviin merkityssystemeihin. Sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti kieli tarjoaa mahdollisuuden kokemusten jatkuvaan objektivointiin. Tällöin ihminen pystyy jakamaan ilmaustensa merkityksiä muiden kanssa. Kielen avulla voidaan myös tyypittää ja ryhmitellä kokemuksia laajoiksi kategorioiksi, jolloin ne ovat mielekkäitä myös muille kuin itselle. (Berger & Luckmann 1966/1994, 45–49.) Hyvinvointiinstituutioissa kielen avulla luodaan rakenteita mukaan lukien tavoitteet ja käytännöt, joiden parissa myös sosiaalityössä työskennellään (Healy 2005, 9).

Jokinen, Juhila ja Suoninen (1993) ovat määritelleet diskurssianalyysin olevan selkeärajaisen ja tarkan tutkimusmenetelmän sijaan väljä teoreettinen viitekehys. Se pitää sisällään erilaisia oletuksia. Keskeisenä oletuksena omassakin tutkielmassani on, että kieli rakentaa sosiaalista todellisuutta. Lisäksi diskurssianalyysissä oletetaan, että

on olemassa useita rinnakkaisia ja keskenään kilpailevia merkityssysteemejä. Merkityksellisen toiminnan nähdään olevan kontekstisidonnaista ja eri toimijoiden kiinnittyvän merkityssysteemeihin. Kielen käytön oletetaan tuottavan seurauksia. Näiden oletusten painoarvo riippuu määritellystä tutkimusongelmasta ja –asetelmasta. (Emt., 17–18.)

Diskurssin voidaan nähdä olevan säännönmukainen merkityssuhteiden systeemi, joka rakentuu sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentaa sosiaalista todellisuutta. Merkityssysteemi ei ole yksi, yhtenäinen kokonaisuus, vaan sosiaalinen todellisuus hahmottuu useissa erilaisissa merkityssysteemeissä. Sosiaalinen todellisuus on siis hyvin moninainen. Meille ilmenee lukuisia rinnakkaisia ja joskus keskenään ristiriidassa olevia merkityksellistäviä merkityssysteemejä. (Jokinen ym. 1993, 24, 27.) Diskurssit määritellään eri tavoin kuin teksti tai puhe. Niiden voidaan ajatella olevan diskurssin ainutkertainen ilmentymä, joka itsessään ei kerro mitään erityistä, mutta yhdistyessään maailmasta tulevaan tietoon, ne tulevat erilailla ymmärrettäväksi. (Wodak 2008, 6–8.) Diskurssit eivät ole maailmassa tai aineistossa valmiina, vaan diskurssit ovat aina tulkintoja. Tutkijan tehtävänä on havainnoida erilaisissa toiminnoissa ja prosesseissa esiin nousevien puhetapojen yhteneväisyyksiä ja nostaa niitä esiin. Huomio kiinnittyy siihen, miten kieltä käytetään asioiden ilmaisemisessa ja miten asioita ja ilmiöitä tuotetaan. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006.)

Diskurssianalyysiä tehtäessä ei pyritä luomaan yleismaailmallisia totuuksia, vaan faktat nähdään sosiaalisesti tuotettuina. Kuitenkin on tärkeää tiedostaa, että aineistosta ei voida tehdä spekulointeja ilman kunnollisia perusteita. Aineisto analysoidaan tarkasti ja tulkinnat tehdään perustellusti. Tästä johtuen tutkijan päättelypolut tulee esittää tarkasti, sillä muutoin tutkimusta ei voida pitää vakuuttavana. (Juhila & Suoninen 1999, 234–235.)

Postmodernin näkemyksen mukaan diskurssit rakentavat todellisuutta käytännössä. Sosiaalityössä tämän nähdään ilmenevän esimerkiksi siinä, miten sosiaalityöntekijät käsittelevät työssään esiin tulevia erilaisia sosiaalisia ilmiöitä, kuten perheväkivaltaa, lasten hyväksikäyttöä tai kuten omassa tutkielmassani, asunnottomuutta. Diskurssit

muovaavat ymmärrystämme vastuista ja velvollisuuksista, kokemuksista ja työntekijöiden ja asiakkaiden välisistä vuorovaikutussuhteista. (Healy 2005, 199–200.)

Sosiaalityön keskeisenä pyrkimyksenä on puuttua sosiaalisiin ongelmiin. Sosiaaliset ongelmat ovat yhteiskunnassa laajalti ongelmaksi koettu ilmiö, joihin ajatellaan olevan mahdollista vaikuttaa inhimillisellä toiminnalla. Sosiaalisiin ongelmiin koetaan olevan yhteisöllinen tarve puuttua. Täten ilmiöstä muodostuu sosiaalinen ongelma siinä vaiheessa, kun yhteisössä on herännyt ilmiöön liittyen riittävän suuri huoli ja se on kyetty määrittelemään riittävän tarkasti. Ilmiöstä on tällöin muodostettu ongelmakategoria. (Jokinen 2012, 249.)

Asioita ja ihmisiä merkityksellistävien kategorioiden merkitys muodostuu paikallisesti ja on tilannesidonnaista. Kuvaus on aina sidoksissa siihen missä, miten ja kuka kategorioita tuottaa. (Juhila, Jokinen & Suoninen 2012, 75.) Ihmisillä on taipumus määrittellä toisensa erilaisiin yleisluonteisiin kategorioihin, jotka eivät rakennu keskinäiseen tuntemiseen. Yleensä oletetaan, että tietyn ryhmän jäsenillä on yhteisiä ominaisuuksia ja toimintamalleja. Tässä voidaan ajatella kyseessä olevan jatkuva sosiaalinen teoretisointi, jossa tunnistamme ihmisiä ja muovaamme myös käsitystä itsestämme erilaisten ryhmäjäsenyyksien kautta. Samalla rakentuu moraalinen järjestys sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen kanssakäymiseen. (Juhila 2012b, 176–177.) Identiteetikategorioiden tuottaminen on sisäänrakennettua toimintaa erilaisissa institutionaalisissa käytännöissä (Jokinen 2012, 249.)

Institutionaalisissa konteksteissa rakentuvilla kategorioilla voi olla merkitystä, sillä usein kategorioihin liittyy lupaus tarjottavista resursseista tai odotus negatiivisista sanktioista. Kategorioiden avulla voidaan myös antaa hiljainen hyväksyntä erilaisille interventioille, joita eri kategorioihin kuuluvat saattavat tarvita. (Jokinen 2012, 262.)

Analyysiä tehdessä ei voida unohtaa vallan merkitystä sosiaalityön käytännöissä sekä vallan näkymistä myös sosiaalityön dokumenteissa. Valta on läsnä kaikissa sellaisissa ihmisten välisissä vuorovaikutustilanteissa, joissa muodostetaan sosiaalista todellisuutta. Tiedetyt sosiaaliset käytännöt ovat sen kaltaisia, että määrätynlaiset sosiaalisen todellisuuden tulkinnat saavat niissä vahvemman jalansijan. Usein nämä liittyvät eri toimijoiden erilaisiin rooleihin ja henkilöasetelmiin. (Juhila & Suoninen 1999, 247.)

Tutkimuksen analyysimenetelmiä pohdittaessa nousee esiin myös tutkimuksen luotettavuuteen liittyvät asiat. Tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että tutkija esittelee tarkkaan tutkimuksen osa-alueet ja ajatuskulun, miten on tutkimuksensa tuloksiin päässyt. (Silverman 2010, 286-287.) Omassa tutkielmassani olen pyrkinyt tähän. Aineiston runsauden ja tutkimusmenetelmän huomioiden aineistosta on tässä tutkielmassa nostettu esiin ne asiat, jotka tutkijana olen kokenut tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisiksi.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei ole selkeää määrittelyä/yhtä oikeaa tapaa tutkimuksen validiteetille. (Silverman 2010, 275.) Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa tulee pohtia tutkimuskysymyksiä ja analyysimetodin vastaavuutta annettuihin kysymyksiin (Mason 2002, 189). Omassa tutkielmassani suunnitelmista ja tilannearvioista on pyritty tarkastelemaan niissä tehtyjä tulkintoja ja luomaan yhteisiä merkityksenantoluokkia, diskursseja. Aineistosta löytämäni yhteiset merkityksenannot eivät kuitenkaan pois sulje sitä, etteikö samalle tilannearviolle tai suunnitelmalle olisi voitu tehdä monenlaisia tulkintoja ja niistä löytyä moneen eri diskurssiin kuuluvia tarkastelutapoja. Olen esittänyt näkemykseni sosiaalityön dokumenteissa tuotetuista merkityksenannoista nuorten aikuisten naisten elämässä heidän ollessaan asunnottomina. Sosiaalisen konstruktionismin yhtenä periaatteena on, että tutkija luo omat tulkintansa aineistosta. Täten ne eivät ole laajasti yleistettävissä.

3.5.3 Analyysin toteutus

Tutkimusluvan hakuvaiheessa sain Helsingin kaupungin tietohallinnosta yhteyshenkilön, johon sain luvan ottaa yhteyttä heti tutkimuslupapäätöksen tultua. Tietohallinnon yhteyshenkilöni etsi asiakastietojärjestelmästä tutkielmani määritelmien mukaisesti asiakkaita, ja sain häneltä tutkimuksen aineiston keräämiseksi listan tutkimuslupahakemukseen määrittelemäni asiakasryhmän henkilötiedoista. Tutkimusluvan saatuaani minulle määriteltiin tutkijan käyttöoikeudet Helsingin kaupungin asiakastietojärjestelmään. Näillä oikeuksilla pääsin kirjautumaan järjestelmään, josta saamani listauksen mukaan kävin läpi listassa olevien asiakkaiden tilannearviot ja sosiaalityön suunnitelmat. Määrittelemäni asiakasryhmään sopivia henkilöitä oli yhteensä 135. Tutkimuslupani puitteissa kävin läpi heidän tilannearvionsa ja sosiaalityön suunnitelmansa. Luin dokumentit jo ollessani tietohallinnon tiloissa, ja tämän ensimmäisen lukukerran jälkeen arvioin, mitkä dokumenteista olisivat oman tutkielmani kohdalla relevantteja. Nämä asiakirjat tulostin analyysia varten. Toteutin aineiston tulostamisen yhden arkipäivän aikana syyskuussa 2012.

Jo tulostusvaiheessa jouduin tekemään aineiston suhteen jonkin verran karsintaa. Monet tilannearvioista jätin tulostamatta, koska ne oli tehty useita vuosia aiemmin, joten olettamukseni on, että asiakkaan tilanne on voinut muuttua merkittävästi, eikä vastaa tutkielmani tarpeita. Kaksi tilannearviota jätin pois, koska asiakirjoista tuli ilmi, että asiakas oli saanut asunnon, tai tilannearvion mukaan hänellä oli jo asunto. Lähes kaikki tilannearviot ja suunnitelmat oli tehty vuoden 2012 aikana. Otin analyysivaiheeseen mukaan kuitenkin myös muutamia edellisenä vuotena tehtyjä tilannearvioita. Yhteensä tilannearvioita tuli tutkielmaan mukaan 36, sosiaalityön suunnitelmia oli 12. Aineistoa kerätessäni en seurannut, olivatko tilannearviot ja suunnitelmat tehty samoille asiakkaille, vaan poistin tunnistetiedot heti. Tulostettuja sivuja oli yhteensä reilusti yli sata, mutta tekstien määrä vaihteli merkittävästi eri asiakirjoissa. Uusilla lukukerroilla tiputin analyysivaiheesta pois vielä kaksi tilannearviota, joiden sisältö ei vastannut tutkielmani tarkoitusta. Myös nämä tilannearviot oli tehty huomattavasti aiemmin, kuin mikä oman tutkielmani tutkimusajankohta oli, mutta en ollut ensimmäisellä lukukerralla tulostaessani asiakirjoja havainnut tätä. Sosiaalityössä jo muutamassa vuodessa voi tapahtua suuria muutoksia muun muassa organisaation rakenteessa.

Oman analyysini olen toteuttanut nojaamalla vahvasti aineistoon. Olen pyrkinyt toimimaan aineiston tulkitsijana siten, että olen käyttänyt aiempaa aiheen tuntemustani mahdollisimman vähän. Oman työ- ja elämäkokemukseni kautta olen kuitenkin saattanut tulkita aineistoa myös kulttuurisen tuntemukseni mukaisesti (vrt. Juhila 1999, 212–214). Olen itse pitänyt tutkielman tekijänä tarkkaan huolta siitä, että poistin tunnistetiedot niin asiakkaiden kuin työntekijöiden osalta heti aineistonkeruun alkuvaiheessa.

Vanhala (2005, 101) toteaa omassa tutkimuksessaan, että jo perustietoja kartoittaessa työntekijä voi tulkita asiakkaan elämäntilannetta ja tehdä omia tulkintojaan taloudellisista ja sosiaalisista ongelmista, asunnottomuudesta ja ihmissuhteista. Näitä tulkintoja pyrin omassa analyysissäni nostamaan esiin.

Aloitin aineiston analyysin lukemalla dokumentit moneen kertaan. Numeroin tilannearviot ja suunnitelmat. Tämän jälkeen aloin hahmottelemaan yhteneväisyyksiä, joita aineistosta löysin. Hahmottelin ajatuksiani paperille. Löydettyäni samoihin aihepiireihin kuuluvia tekstejä, ryhdyin etsimään aineistosta yhteisiä teemoja ja merkitysulottuvuuksia. Tämän jälkeen aloin hahmottelemaan löytämieni diskurssien nimiä. Analyysissä käyttäessäni alkuperäistä aineistoa, olen nimennyt dokumentit joko S tai T-symbolein, tarkoittaen suunnitelmaa tai tilannearviota sekä numerolla. Numerointi on tapahtunut ilman tarkempaa määrittelyä vain määrän perusteella. Käyttäessäni suoria lainauksia, olen poistanut alueen tiedot, mahdolliset tarkemmat työpaikan tiedot tai alueelliset tiedot terveysasemasta tai korvaushoitopaikasta. Nämä tiedot olen saattanut jättää tekstistä kokonaan pois, jos se tekstin kannalta on kuitenkin ollut oleellista, olen käyttänyt tunnistetietojen peittämiseen xxx-symbolia. Suorissa lainausotteissa olen myös saattanut jättää jotain mielestäni diskurssiin kuulumatonta pois. Jos poistettava teksti on esiintynyt keskellä lainausotetta, olen käyttänyt symbolia ---.

Jätin tilannearvioista kahta käyttämättä todettuani analyysivaiheessa, että ne eivät vastaa tutkielmani sisältöön. Tilannearvioihin oli tullut mukaan kaksi jälkihuoltoaluorelle tehtyä tilannearviota, jotka oli toimeentulotuen hakemisen ohjeistuksen yhteydessä tavattu tavallisessa palvelupisteessä. Olin kuitenkin jo ehtinyt numeroida tilannearviot, joten analyysissä numerot esiintyvät kolmeenkymmeneenkahdeksaan asti.

Aineistosta nousi esiin monen lukukerran ja hahmottelemieni yhteneväisyystekijöiden kautta asunnottomien henkilöiden hyvin erilaiset taustatilanteet ja monenlaiset sosiaaliset ja elämänhallinnassa esiintyvät ongelmat. Selvimmin esiin nousi elämänhallintaan liittyvät tulkinnat. Nämä tulkinnat nimesin elämänhallinnan diskurssiksi. Myös puutediskurssi ja siinä ilmenevä ei-puhe tuli nopeasti esiin. Erilaisiin asioihin kiinnittyminen nousi myös aineistosta esiin voimakkaasti. Nämä tulkinnat nimesin kiinnittymisen diskurssiksi. Sen lisäksi aineistosta nousi yksittäisiä merkitysulottuvuuksia, jotka eivät määrällisesti olleet kovin suuria, mutta niissä oli selkeästi yhteneväisiä tulkintoja. Nämä yhteneväiset tulkinnat nimesin kulttuuriseksi diskurssiksi, epäselvien tilanteiden diskurssiksi ja toimijuutta ja voimavaroja korostavaksi diskurssiksi.

Omaan tutkielmaani sisältyvissä tilanearvioissa ja sosiaalityön suunnitelmissa käytetään vaihtelevasti termiä asiakas tai asiakkaan nimeä tai lempinimeä. Monissa tilanearvioissa käytetään verbin sinä-muotoa, esimerkiksi *kerroit* tai *asut*. Juhilan (2012a, 165) mukaan auttamistyössä kertojana on usein asiakas. Asiakas kuitenkin suuntaa tarinaansa siten, että ottaa huomioon institutionaalisen kontekstin ja siihen liittyvät odotukset. Lisäksi tarinaan vaikuttaa ammattilaisen kysymykset ja kerrontaa ohjaavat kommentit. Tämän tutkielman aineisto poikkeaa tästä kuitenkin siten, että asiakkaan kertomasta tiedosta on työntekijä tehnyt kirjaukset. Dokumentteja ei voida pitää suorana kuvauksena asiakkaiden todellisuudesta, vaan työntekijä on suodattanut ensin asiakkaan kertoman ja tämän jälkeen kirjannut ne omalla tavallaan asiakkaan dokumentteihin. Näin ollen dokumenteista on luultavasti myös jätetty pois asioita, joita asiakas on kertonut, mutta työntekijä ei välttämättä ole pitänyt oleellisena.

3.6 EETTISET KYSYMYKSET

Sosiaalityöhön on luotu tietynlainen eettinen ohjeistus, jotta sosiaalityön palvelujen saajia voitaisiin suojella hyväksikäytöltä ja huonolta kohtelulta, sekä myös työntekijöiden virkavirheiltä. Sosiaalityössä tulee kuitenkin huomioida aina tietynlainen sosiaalisen kontrollin funktio, joka ei aina edellytä sosiaalityöntekijöitä toimimaan palvelun käyttäjän edun mukaisesti. Sosiaalityöntekijän rooli onkin usein kaksijakoinen. Toisaalta työntekijän tulee tukea ja suojata sosiaalityön asiakkaita hyväksikäytöltä, toisaalta olla yhteiskunnan määrittelemien arvojen ja moraalien puolustaja. (Banks 2006, 18, 25.)

Analyysin teossa käytän valmista sosiaalityöntekijöiden kirjaamaa dokumenttiaineistoa. Tutkielmani aineisto on eettisesti hyvin arkaluonteista, sillä tutkielmassani tuotetaan tietoa ihmisistä, jotka elävät monin tavoin marginaalissa. Huolehdin siitä, että tutkielmasta ei ole löydettävissä tunnistetietoja asiakkaiden tai työntekijöiden suhteen. Aineistolle tekemäni analyysin tarkoituksena on löytää aineistosta yhtenäisiä diskursseja sen sijaan, että yksittäisten asiakkaiden tilanteita lähdetäisiin tarkastelemaan erityisen tarkasti. Tilannearvioiden ja sosiaalityön suunnitelmien tulostamisen jälkeen poistin asiakkaiden tunnistetiedot paksun mustan tussin avulla, joten analyysivaiheessa minulla ei enää ollut tietoa nimistä, syntymäajasta tai palvelupisteestä, jossa tilannearvio tai suunnitelma on tehty. Analyysivaiheessa aineistosta nousevat diskurssit ovat kuitenkin tutkielmani kannalta merkittäviä, eikä kaikkea arkaluonteista tietoa täten pystytä poistamaan. Aineiston säilyttämisen suhteen noudatin erityistä tarkkuutta ja tutkimusaineisto oli ainoastaan omassa käytössäni.

Olen tutustunut tutkimuseettisen neuvottelukunnan eettisiin periaatteisiin ja sitouduin noudattamaan näitä menettelytapoja oman tutkielmani eri vaiheissa. Dokumenttiaineisto toimitetaan pro gradun valmistumisen jälkeen sosiaalityön dokumenttien hävittämiseen tarkoitettuun paikkaan.

4 TULOKSET

4.1 ELÄMÄNHALLINNAN DISKURSSI

Dokumenttiaineistosta nousi esiin hyvin nopeasti elämänhallinnan eri osa-alueisiin huomiota kiinnittävä tarkastelutapa. Tähän merkitysulottuvuuteen liittyvät puhetavat olen nimennyt elämänhallinnan diskurssiksi. Elämänhallinnan diskurssiin kuuluviksi olen katsonut ne puhetavat, joissa käsitellään sitä, miten elämänhallinta kohenee tai sitä ylläpidetään. Lisäksi tähän diskurssiin kuuluvat ne puhetavat, joissa käsitellään sitä, miten elämänhallinnan puute näkyy tai miten sitä esiintyy. Elämänhallinnan diskurssissa keskeiseksi nousee päihteiden käyttö ja sen vaikutus nuorten elämänhallintaan.

Kuten edellä mainitsin, elämänhallinnan osalta vaikeuksia nähdään olevan erityisesti päihteiden käytössä. Useimmilla päihteiden käyttö määrittyy ongelmaksi. Tämä näkyy muun muassa siinä, että hoitoonohjausta on pyritty tekemään tai asiakkaalla on jo voimassaoleva hoitokontakti, kuten seuraavista otteista voidaan lukea.

”Xxx on xx-vuotias asunnoton nuori nainen. Käyttää runsaasti alkoholia.---Ollut poikaystävän kanssa yhdessä katkolla kaksi kertaa: helmikuussa yhden vuorokauden ja maaliskuussa kolme vuorokautta. Katkaisuhoidosta ohjattu nuorisoasemalle, johon ei ole mennyt. --- (Tavoitteena, tutkijan lisäys) Alkoholin käytön vähentäminen ja oman asunnon saaminen. Ensikäynti nuorisoasemalla yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa; asuntohakemusten täyttäminen sekä tukiasunnon hakeminen. Tavataan säännöllisesti vähintään kerran kuukaudessa ja arvioidaan X:n elämäntilannetta sekä mahdollisia tukipalveluita.” (S6)

”Tällä hetkellä korvaushoidon arvioinneissa. Yrittänyt lopettaa päihteidenkäyttöä aiemmin ja ollut motivaatiota. Kokenut subutexin lopettamisen erityisesti vaikeana ja miettinyt tuleeko onnistumaan. Korvaushoito vaikuttaa tällä hetkellä ihan hyvältä vaihtoehdolta terveyden sekä elämäntilanteen kannalta.” (T17)

Päihteidenkäyttäjillä kuntoutus tai siihen pyrkiminen näyttäytyy keskeisenä tavoitteena. Kovien huumeiden käyttäjällä korvaushoitoa pidetään hyvänä vaihtoehtona terveyden ja

elämäntilanteen kannalta. Korvaushoidon aloittavilla ajatellaan muiden terveydellisten sekä muuhun elämäntilanteeseen liittyvien haittojen jäävän tällöin vähäisemmäksi, kuin jos asiakas jatkaisi päihteiden käyttöä hallitsemattomasti.

Seuraavassa suunnitelmaotteessa kerrotaan asiakkaan elämäntilanteen vaikeuksista. Asiakas on ollut hetken aikaa väliaikaismajoituksessa, josta on joutunut kuitenkin muuttamaan puolison rikottua asuntoa.

”Aviopoliso on väkivaltainen ja pahoinpidellyt xxx aiemmin useamman kerran. Xxx ei kuitenkaan uskalla erota miehestään väkivallan uhan vuoksi. Tuettu asuminen on asiakkaan kohdalla paras ratkaisu, koska hän tarvitsee myös tukea arjen ja elämänhallintaan. --- xxx kuitenkin kieltää päihdeongelman, eikä ole halukas menemään päihdevieroitukseen. Hän vaikuttaa myös tapaamisella xx.xx. melko sekavalta ja uneliaalta. Hänelle annettiin päihdeongelman kieltämisestä huolimatta nuorisoaseman ja huumeklinikan yhteystiedot, jotta voi olla tarvittaessa sinne yhteydessä.” (S9)

Tavoitteeksi suunnitelmaan on kirjattu *”asumisen järjestyminen ja mahdollisen päihdehoidon aloittaminen”* (S9). Lähtökohtana työntekijä pitää asunnon saamista. Päihdehoidon aloittamista ei ole asetettu ensisijaiseksi tavoitteeksi, eikä välttämättä edes todennäköiseksi tavoitteeksi, sillä suunnitelmassa esitetään, että asiakas itse kieltää käyttävänsä päihteitä. Työntekijä on myös dokumentoinut perheväkivallasta ja asiakkaan kokemasta pelosta. Työntekijä on määritellyt suunnitelmaan asiakkaan olevan tuetun asumisen tarpeessa, sillä väkivallan uhan lisäksi asiakas tarvitsee tukea arkeen ja elämänhallintaan.

Seuraavaan otteeseen työntekijä on kirjannut oman näkemyksensä siitä järjestyksestä, jolla asiakkaan tulisi hoitaa asioitaan. Tämä tilannearvio-ote on kirjattu työnhaku kohdan alle.

”Kerroin myös xxx:lle olevani sitä mieltä, että ensi sijaisena asiana hänen elämässään on nyt puuttua juomiseen ja saada se loppumaan. Työasiat tulevat vasta tämän jälkeen.”
(T15)

Työntekijä on ensin kirjannut hakijan olevan työtön, eikä työnhaun olevan edes vireillä, mutta pitää tässä kohtaa akuuttia päihdeongelmaan puuttumista työnhakua tärkeämpänä. Työntekijällä on käsitys siitä, että koko elämänhallintaa ei voi saada kerralla kuntoon, vaan hänellä on näkemys siitä, missä järjestyksessä asioita ja ongelmia tulisi hoitaa. Samankaltainen näkemys on seuraavan suunnitelmaotteen kirjanneella työntekijällä.

”Aloittamassa korvaushoidon. Asiakas on saanut kesätyöpaikan. --- Saada korvaushoito pyörimään ja tehdä töitä kesällä sen mukaan kuin jaksaa --- Oman työntekijän tuki korvaushoidossa. Tekee töitä sen mukaan kuin korvaushoidon ohessa pystyy tekemään. Kesätyö tukee asiakkaan raittiutta ja normaalia päivärytmiä ja arkea.”
(S7)

Asiakkaan korvaushoidon aloittaminen koetaan tärkeäksi ja työt tässä elämäntilanteessa toissijaiseksi. Työntekijä on kuitenkin todennut työn tukevan päivärytmiä ja arkea ja tätä kautta myös päihdeongelman saamista kuriin.

Seuraavissa otteissa elämänhallintaa lähestytään koulutuksen kautta.

*Tavoitteena ”valmistuu sosiaalialan oppilaitoksesta sovitusti keväällä -12” ”
Sosiaalivirasto tukee vuokrassa ja –vakuudessa”* (S12)

”Asiakas asuu tällä hetkellä xxx-kodissa. --- asuntohakemukset kaupungille ja Nuorisosäätiölle voimassa. Asiakas haluaa löytää oman asunnon. Asiakas haluaisi päästä myös kouluun, ensisijaisesti lähihoitajakoulutukseen. --- Asiakas osallistuu yhteishakuun. Asuntojen suhteen odottelee asuntoa kaupungilta tai Nuorisosäätiöltä.”(S11)

Ensimmäisessä otteessa vain todetaan valmistuminen ja mahdollisuus tukea vuokramenoissa ja vakuusmaksuissa. Suunnitelmaotteesta jää mielikuva henkilöstä, jonka elämänhallinnassa ei ole problematiikkaa. Asuntopyrkimyksetkin ovat melko itsenäisesti hoidettuja, vain taloudellinen tuki jää sosiaalitoimelle. Jälkimmäisessä otteessa asiakasta on jo tuettu asunnottomuusasiassa ja hän asuu väliaikaismajoituksessa. Otteessa kerrotaan asiakkaan omista haluista sekä yhteishakuun osallistumisesta. Tässä suunnitelmassa työntekijä on käyttänyt verbin muotoa ”odottelee”, jota käyttää

asuntoon liittyen. Verbimuodosta asian voidaan ajatella olevan jotain huomattavasti epätodennäköisempää tai asiakkaan itse toimivan asian suhteen vähemmän aktiivisesti.

On myös huomattava, että huolimatta asunnottomuudesta, joka on kirjattu asiakastietojärjestelmään, ei oman asunnon löytyminen ole aina ensisijaisesti merkityksellistä. Aina sitä ei ole edes kirjattu tavoitteisiin, kuten seuraavassa suunnitelmaotteessa.

”Tällä hetkellä xxx on työttömänä työnhakijana ja käy säännöllisesti Voimalinja-tapaamisilla. Xxx:lla ei tällä hetkellä ole omaa asuntoa, vaan hän asuu sukulaisten ja tuttavien luona. Ensisijaisena tavoitteena xxx:lla on löytää töitä. Xxx on hakenut opiskelemaan ja tavoitteena hänellä olisi saada myös ammattitutkinto työnhaun helpottumiseksi. Keinona aktiivinen työnhaku. Sos.toimi voi tukea bussilipulla, työvaatteiden hankinnalla ym. taloudellisissa asioissa. Lisäksi xxx tavataan säännöllisesti ja tuetaan työnhakemisissa.” (S4)

Edellisestä suunnitelmaotteesta (S4) taloudellisen tuen tarve ja myöntöperusteet on kirjattu ylös. Huolimatta asunnottomuudesta tuen tarve opiskelupaikan ja työn haussa kuvataan asunnon etsimistä ja sen hakua ja asunnon tarvetta tärkeämmäksi. Otteesta on kuitenkin mainittu asiakkaan asuvan sukulaisten ja tuttavien luona. Voidaan ajatella, että työntekijä ei tässä kohtaa pidä asunnottomuutta niin suurena ongelmana ja asiakkaan tarvitsevan siihen samanlaista tukea kuin työnhakuun. Tämän aineisto-otteen kautta voidaan pohtia myös kotoa poissa kirjoilta olevien nuorten aikuisten ja tosiasiallisesti ilman omaa kotia olevien todellista suhdetta.

Seuraavassa otteesta kerrotaan asunnottomaksi jäämisestä ja samalla esille nousee päihdeongelma, jonka voidaan ajatella olevan selittävänä tekijänä asunnottomaksi joutumisessa.

”... jää asunnottomaksi ja voi asustaa x.xx. jälkeen xxx:n luona (tyttökaveri). Tavarat varastoidaan. ---...haluaa kuntouttavaan päihdehoitoon. ---Tavoittelee raitista elämäntapaa.” (S3)

Edellisessä esimerkissä kuvataan mahdollisen avoliiton aloittamista. ”Asustaa” voidaan kuitenkin terminä ajatella myös olevan jotain väliaikaista, ei välttämättä pysyvää asumista. Päihdehoidon mahdollisuutta väläytellään tässä yhtenä vaihtoehtona asunnon menettämisen jälkeen. Kuntouttavan päihdehoidon ja raittiuteen pyrkivän elämäntavan voidaan myös tulkita olevan asiakkaan oma tapa ratkaista asunnottomuusongelma. Myös asunnon saaminen tulevaisuudessa voisi olla todennäköisempää raittiina.

Joillakin asunto on kuitenkin keskeinen tavoiteltava asia, kuten oheisesta otteesta voidaan todeta.

”Asiakas vailla asuntoa. Tavoite: uuden asunnon löytäminen yhdessä ystävän kanssa. Apua tähän saa xxx sosiaaliaseman asumisneuvonnasta, vakuuksien muodossa toimeentulotuesta sekä asuntojen etsinnässä ja muussa tuessa vamos-projektista. Keinot: aktiivinen ote asuntojen ja työn hakuun. Asiakas olisi halukas muuttamaan pois Helsingistä. Hän haluaisi löytää ensin työn ja sitten asunnon. Myös toisinpäin asia voi hoitua, muistuttivat työntekijät.” (S1)

Edellisessä aineisto-otteesta on lueteltu tarkasti sosiaalityön tukimuotoja ja konkreettisia toimia asunnon saamisen helpottumiseksi.

Seuraavassa otteesta työntekijän rooli aineistossa korostuu.

”Sosiaalityöntekijän arvion mukaan asiakkaan elämässä tulisi olla jotain tavoitteita. Nyt vaikutti siltä, että asiakas ei halua erityisemmin saavuttaa elämässään mitään. Toimeentulotuen tarkoitus ei kuitenkaan ole olla jatkuva tukimuoto, vaan normaalin terveen ihmisen tulisi hankkia itselleen ammattitaito ja työpaikka. Asiakkaan tulisi suhtautua tällä tavoin tavoitteellisesti.” (T38)

Edellisessä tilannearvion otteesta (T38) sosiaalityöntekijä luo tulkintaa asiakkaansa tavoitetilasta. Työntekijä kirjoittaa jopa ”normaalin, terveen ihmisen”, joka voidaan tulkita siten, että työntekijä ei pidä kyseisen asiakkaan käyttäytymistä normaalina ja/tai terveenä vaan epänormaalina. Toisaalta työntekijän voidaan tulkita olevan osittain turhautunut ja toivovan asiakkaan ottavan lisää vastuuta omasta tilanteestaan ja elämästään.

Elämänhallintaan liittyen dokumenteissa näkyy myös työntekijöiden tulkintoja asiakkaan tilanteesta eri elämä osa-alueisiin liittyen. Tämä voi liittyä myös siihen, että asiakas ei kerro työntekijälle kaikkea, mutta työntekijä on itse työskentelyn aikana arvioinut asiakkaan tilannetta. Tilannearviossa on mainittu, että asiakas on menossa viireyttämään työnhaun. *”Tosiasiallista työkykyä ei päihdeongelman vuoksi kuitenkaan ole.”* (T28)

Seuraavissa tilannearvio-otteissa sosiaalityöntekijä on määritellyt kirjallisesti oman näkemyksensä asiakkaan tuen tarpeesta ja eriteltyt eri elämän osa-alueita näiden tarpeiden mukaisesti.

”Xxx tarvitsee taloudellista tukea ja hieman opastusta koulutuksen alkuun pääsemiseen.” (T26)

”Tuen tarve liittyy asumiseen, työn löytämiseen ja opiskeluun.” (T25)

Edellä olevista aineisto-otteista ei millään tavoin nouse esiin asiakkaan ääni tai oma näkemys elämäntilanteestaan.

Joissakin tapauksissa päihdekuntoutuksen nähdään olevan väylä asunnon saamisen mahdollistumiselle, kuten seuraavassa otteessa.

”Mikäli korvaushoito alkaa pystyy etsimään omaa asuntoa tai asunto poikaystävän kanssa korvaushoitopaikan läheisyydeltä (korvaushoitolääkitys pitää hakea joka aamu).” (T20)

Työntekijä linjaa tekstiotteessa asumisen haun olevan ajankohtaista vasta mahdollisen korvaushoidon alkaessa, jolloin päihdeiden käyttö kontrolloituu. Oma asunto läheltä korvaushoitopaikkaa tukee lääkkeiden päivittäistä hakua.

On myös asunnottomuutta, jonka aineiston perusteella voidaan nähdä olevan oma valinta, kuten oheisessa otteessa.

”Asiakas on muuttanut pois kotoa x/20xx, koska on halunnut itsenäistyä.” (T31)

Työntekijä linjaa edellisessä esimerkkioitteessa asiakkaan asunnottomuuden olevan osa itsenäistymispyrkimyksiä. Perheen taustatilannetta ei tarkemmin avata tilannearviossa, jolloin mahdolliset perheen sisäiset ongelmat eivät nouse tilannearviossa näkyviin eikä tilannearviossa tule ilmi, miksi nuori haluaa itsenäistyä muuttamalla pois kotoa asunnottomaksi. Toisaalta on myös mahdollista, että nuori itse on ratkaissut asumisongelmansa, mutta ei halua kertoa sosiaalityöntekijälle totuutta asumisestaan.

4.2 PUUTEDISKURSSI

Tällä diskurssilla tarkoitan aineistosta esiin nousevia tulkintoja siitä, mitä asiakkaalla ei ole, mutta yhteiskunnan normien, työntekijän arvion tai asiakkaan itsensä mukaan tulisi olla. Diskurssiin liittyy elämäntapaan liittyvät asiat, jotka eivät sovi yleisesti hyväksytyyn tai yhteiskuntajärjestyksen mukaiseen elämäntapaan. Tässä diskurssissa tulee myös osittain ilmi, että pitäisi olla tietynlainen. Jos ei vastaa näitä ennakkokäsityksiä ja ole odotetunlainen, niin pyrin tuomaan esiin sen, mihin kaikkeen yksilö liitetään ja mitä hänen ei suotaisi olevan. Nostan dokumenteista esiin omassa tekstissäni ”puutteita” lihavoidulla tekstityypillä. Puutediskurssi on lähtökohtaisesti hyvin ongelmakeskeinen.

Puutteet **koulutuksessa** nousivat selkeästi esiin dokumenteissa, kuten seuraavista otteista voidaan todeta.

”ei opiskelu-/ harjoittelupaikkaa. Kevään -12 yhteishaussa jäi hakematta” (S10)

”Ammatillisia haaveita ei ole. Sosiaalityöntekijän arvion mukaan asiakas elää tässä päivässä, ei suunnittele tulevaa. Ammatillisesti joitakin suunnitelmia tulisi olla.” (T38)

”Käynyt 2 x ensimmäisen vuoden opinnot laboratorioalan perustutkinnosta. Ensimmäisenä vuotena opinnot keskeytyivät tulipalon ja siitä seuranneen loukkaantumisen vuoksi ja toisella kertaa jaksamisen vaikeuksiin. Opinnot osoittautuivat liian vaikeiksi. Asiakas koki myös, että häntä kiusattiin luokassa.” (T31)

”Peruskoulu kesken, ei muuta koulutusta.” (T28)

Toinen selkeästi asiakirjoista esiin nouseva puute liittyy **terveyteen**. Tilannearvioista ja dokumenteista nousi esiin, että terveydentilasta ei juurikaan muuten kirjoiteta, jollei terveydessä ole jotain problematiikkaa. Yksittäisiin tilannearvioihin oli terveydentilan otsikon alle saatettu laittaa maininta ”perusterve”. Sairastuminen ja mielenterveyden ongelmat nousivat aineistosta pääsääntöisesti esiin kuitenkin puutteena ja ongelmia aiheuttavana asiana.

”Asunnoton, ei ammattia ja masennuslääkitys.

Tavoitteena asioida työvoimatoimistossa ja hakee yhteishaussa opiskelemaan.

Muistutettu myös hoitamaan terveyttään, eli varaa ajan XXX terveysasemalle.

Alennettu tavoitteita terveydentilan hoitamiseen xxx sairaalajakson jälkeen. Asioi psyk.

pol. ja määrätty neljää eri lääkettä (masennus/kaksisuuntainen mielialahäiriö).” (S8)

Edellisessä suunnitelmassa (S8) ikään kuin todetaan ensin lyhyesti asiakkaan elämän realiteetit. Samalla annetaan lyhyt arvio tulevaisuuden tavoitteista. Työntekijä on selvästi huolissaan asiakkaasta, josta maininta ”*muistutettu hoitamaan terveyttään*” ja kehoitettu varaamaan aikaa omalta terveysasemalta kertoo.

”Asiakas on sairastanut 1. Psykoosin alaikäisenä.

Viimeisin hoitajakso Auroran sairaalassa x-x/20xx lyhytaikaisen psykoosin vuoksi.

Psykoosinestolääkitys.

Asiakas on oppinut jo tunnistamaan itsestään merkkejä, jotka viittaavat voinnin huononemiseen. Kertoo olon olevan tällöin ”harhainen, eikä asiat tunnu todellisilta”.

Asiakkaalla on asiakkuus xxx psykiatrian poliklinikalla.

Asiakas oli onnettomuudessa x/20xx. Talossa, jossa asiakas asui oli tulipalo. Asiakas horjahti tuolloin palotikkailta ja loukkasi kätensä ja selkärangasta vioittui nikama.

Asiakkaan käsi leikattiin uudestaan x/20xx ja oli siitä n. 3 viikkoa sairaslomalla. Käden kuntouttaminen tulee vaatimaan fysioterapia-jakson.” (T31)

”Xxx kertoo asioineensa psykologilla 18-vuotiaaksi asti, mutta ei kokenut sitä olevan apua. Kärsii tällä hetkellä univaikeuksista ja kokee olevansa masentunut, mutta ei usko, että saisi apua nuorisoasemalta. Syönyt lääkkeitä aiemmin ahdistukseen.” (T25)

Kuten edellä esitellyistä aineisto-otteista voidaan todeta, työntekijöiden kirjausten mukaan nuoret eivät koe saavansa apua tai usko, että heitä pystytään auttamaan.

Joskus asiakas on kategorisoitu ja määritelty jo varhaisessa työskentelyn vaiheessa, kuten seuraavasta tilannearviosta voidaan todeta.

”XXX:sta maaliskuussa 20xx Helsinkiin poikaystävän perässä muuttanut mt/päihdeongelmainen ammattitaidoton nuori.” (T9)

Työntekijä tulkitsee asiakkaan tilannetta lähtökohtaisesti erilaisten puutteiden kautta, joita tilannearviossa määrittelee eri osa-alueittain vielä tarkemmin.

”Te-keskuksen päihdetyöntekijän mukaan bentsovieroitusoireita. Itse kertoo sairastavansa masennusta, paniikkihäiriöitä ja univaikeuksia.”(T9)

Myös **asuminen** tai siinä esiintyvät puutteet nousivat esiin. Tässä diskurssissa voidaan nähdä sosiaalityön merkitys osana asunnottomuutta ja asiakkaiden pyrkimyksissä päästä asunnottomuus tilanteesta eteenpäin. Asuminen nähdään jokaisen oikeutena ja sen puute tuodaan monissa dokumenteissa esiin.

”Asiakas on menettänyt kesällä 20xx asunnon ja asunut syksystä alkaen xxx (väliaikaismajoituksessa). Toivoo pääsevänsä omaan vuokra-asuntoon. Kokee asuntolassa asumisen vaikeana. Ei ole kertonut ystävilleen asumismuodostaan.” (S5)

Edellä olevasta suunnitelmasta käy ilmi, että asiakas asuu asuntolamaisessa majoituksessa, jota kuitenkin itse pitää vaikeana, eikä halua kertoa siitä lähimmäisilleen. Edellisessä asiakirjaotteessa työntekijä erittelee asiakkaan omia kokemuksia ja tunteja. Asunnottomuuden voidaan tulkita olevan niin häpeällistä, että siitä ei haluta puhua. Tällöin vaikutukset voivat näkyä myös muissa sosiaalisissa suhteissa, jos ei voida puhua totta, tai esimerkiksi tuoda omaan kotiin ystäviä vierailulle.

”Asiakas on vailta vakinaista asuntoa muutettuaan pois äitinsä luota. Asiakas oleskelee toistaiseksi kaverinsa luona (kadun nimi).”(T23)

Konkreettisesti ilman mitään majapaikkaa on kuitenkin tutkielmassani käsiteltyjen asiakirjojen mukaan harva. Heitäkin kuitenkin on. Asuminen otsikon alta löytyy tilannearviosta 15 (T15) ” *Rappukäytävään suojaan.*” Oletan, että työntekijä on kirjannut sen tarkoittaen asiakkaan tämänhetkistä asumismuotoa.

Puutteita dokumentoidaan olevan myös **työn** suhteen.

”Työnhaku ollut poikki, nyt menossa laittamaan työnhakun vireille.” (T28)

”Xxx on hakenut jonkin verran itsenäisesti töitä mm. ruokakaupasta ja siivousalalta. Hänen mukaansa hänen ei ole helppo saada töitä koska useimpiin hakemiinsa töihin tarvitaan aiempaa työkokemusta. Xxx kertoo ilmoittautuneensa te-toimistossa työnhakijaksi huhtikuun lopulla ja seuraava aika on kesäkuun alussa. Xxx kertoo että ehkä joku ruuanlaittoon liittyvä työ voisi kiinnostaa häntä.” (T25)

Myös **talous** ja siihen liittyvät puutteet nousivat esiin asiakirjoista.

”Ei tuloja” (T28)

”Asiakkaalla (toisessa maassa, tutkijan lisäys) velkaa sekä ystäville, että vuokranantajalle. Asiakas velkaantunut myös Suomessa syksyllä 20xx, jolloin asiakas ilman tuloja.” (T27)

”Xxxn mukaan hänellä on taloudellisesti tiukkaa. Hänen opintotukensa on keskeytetty opintojen keskeyttämisen vuoksi.” (T25)

”Mikäli rahaa käytettävissä, käy hän kavereidensa kanssa ulkona syömässä ja elokuvissa. --- Kertoo, että elämäntyö ei tunnu ikävältä tai ankealta.”(T19)

Aiemmin tilannearviossa on käyty läpi koulutuksen keskeyttämiset, talousvaikeudet ja luottohäiriömerkinnät. Työntekijän voidaan olettaa kokevan elämäntavan ikävänä tai ankeana ja mahdollisesti johdatelleensa keskustelua, jolloin asiakas itse on todennut elämäntavan olevan jotain muuta.

4.3 KIINNITTÄMISEN DISKURSSI

Tällä diskurssilla tarkoitan tehtyjä tulkintoja asiakkaiden kiinnittymisestä elinympäristöön. Asiakkailla ei nähdä olevan kiinnipitäviä suhteita ympäristöönsä tai asiakkaiden nähdään olevan kiinnittyneitä esimerkiksi vääränlaiseen parisuhteeseen, porukkaan tai kavereihin.

”Xxx on avioliitossa. Mies on väkivaltainen ja pahoinpidellyt Xxxn. Heillä molemmilla on myös päihdeongelmaa, jonka Xxx tällä hetkellä kieltää. Xxxllä jonkinlaiset välit äitiinsä. Äiti on viime aikoina auttanut häntä majoittamalla Xxxn luokseen ja piiloon väkivaltaiselta mieheltään.” (T28)

Tästä tilanearviosta ei käy ilmi, onko asiakkaan ja äidin välinen suhde asiakkaan kuvailemaa, vai onko työntekijä itse tulkinnut välit ”jonkinlaisiksi”. Aineisto-otteesta ilmenee kuitenkin, että äiti on auttanut asiakasta pakoilemaan väkivaltaista miestä majoittamalla ja piilottamalla häntä. Asiakkaalla on tukiverkoston olemassa, mutta lähin kumppani ei ole turvallinen. Kiinnittymisdiskurssissa nousi kuitenkin esiin perheen ja sukulaisten merkitys myös voimavarana. Perhe ja sukulaiset voivat toimia voimavarana ja tukea vaikeissa tilanteissa.

Seuraavassa otteessa tarkastellaan asiakkaan tulevaisuuden suunnitelmia ja tätä kautta kiinnittymistä työhön tai koulutukseen .

”...asiakkaalla ei ole tulevaisuuden suunnitelmia. Hän toivoo, että voisi vain olla, eikä tarvitsisi tehdä mitään” (S14)

Edellä mainitun suunnitelman asiakkaan voidaan tulkita olevan vailla yhteiskuntaan kiinnipitäviä suhteita. Ensisijaiseksi tavoitteeksi tämän asiakkaan kohdalla on alkuperäisessä suunnitelmassa määritelty, että asiakas menee ajanvaraukselle työvoiman palvelukeskus Duuriin. Tässä kohtaa suunnitelman tavoitteen voidaan nähdä olevan työntekijän näkemys, sillä suunnitelmassa on hyvin selvästi tuotu esiin asiakkaan oma toive siitä, ettei tarvitsisi tehdä mitään, kuten aineisto-otteesta voidaan todeta.

”Kiertelee tuttavillaan. Ei säännöllistä päivärytmiä. Ajelehtii.” (T28)

Työntekijä luonnehtii asiakkaan elämäntapaa ja elämäntyyliä ajelehtivaksi. Tämä voidaan tulkita siten, että työntekijän tulkitsee, ettei asiakkaalla ole mihinkään kiinnittäviä siteitä.

”Xxx kertoo, ettei ole ollut muuta tekemistä kuin juoda, kun ei ole koulua eikä töitä. Mitään harrastuksia Xxx:llä ei ole koskaan ollut eikä ole nytkään.” (T15)

Edellä mainitun tilannearvion katkelmasta käy ilmi, että asiakas on itse esittänyt käyttävänsä alkoholia, sillä hänellä ei ole yhteiskuntaan kiinni sitovaa tekemistä, kuten opiskelupaikkaa tai työtä. Myöskään harrastukset eivät sitouta, vaan aika kuluu alkoholia käyttämällä.

”Duurin asiakkuus ei alkanut, koska asiakkaan ensisijainen tarve on päihdepalvelut.”(T20)

Tilannearviossa on todettu, että päihdepalveluihin pääseminen on työvoimapalveluja ajankohtaisempaa asiakkaan kannalta.

”Hyvät välit isään. Välit äitiin parantuneet viime vuosina. Pikkusisar asuu äidin kanssa. Seurustelelee vakituisesti. Asiakas ja poikaystävä odottavat molemmat korvaushoitoon pääsyä. Muutama hyvä ystävä, jotka eivät käytä päihteitä.” (T20)

Tukiverkostosta vanhemmat ja päihteettömät ystävät on kirjattu, sillä he voivat olla tukena päihteettömässä elämäntavassa ja pyrkimyksissä päihteettömyyteen. Päihteettömyyspyrkimyksissä päihteettömällä ympäristöllä on merkittävä rooli. Päihteiden käyttöä on tapahtunut varmasti yhdessä poikaystävän kanssa, jonka kanssa odottavat yhdessä pääsyä korvaushoitoon. Päihdehoidon aloittaminen molempien osalta onkin kirjattu näkyväksi asiakkaan omaan tilannearvioon.

Otoksista nousee esiin sosiaalityön erilaiset toiminnot.

”Keinoina Vamos- etsivä työ, jossa asiakas sopii yhdessä työntekijän kanssa tavoitteet.

Kutsuttu asiakas sos.toimen valokuvausryhmään, jolloin asiakas saisi tekemistä. Sovittu myös, että tuetaan ehkäisevällä toimeentulotuella uimahalli- ja kuntosalikortissa 3 kk. HSL:n kuluissa tuetaan myös asiakkaan sitoutuessa Vamokseen” (S10)

Sosiaalitoimen ryhmätoimintaa ja ulkopuolisena palveluna ostettavaa etsivää nuorisotyötä (suunnitelmassa Vamos) on väläytetty mahdollisina palveluina, joihin asiakas voisi kiinnittyä. Asiakkaan tilannetta lähestytään sosiaalityön erilaisten palvelujen keinoin ja sosiaalityön avulla pyritään saamaan asiakas kiinnittymään johonkin toimintaan tai tapaamisiin.

”Xxxn sukulaiset ovat tukeneet häntä välillä taloudellisesti tiukassa tilanteessa.” (T25)

Edellisessä otteessa nousi esiin perheen ja sukulaisten merkitys myös taloudellisesti vaikeissa tilanteissa.

”Joutui muuttamaan pois eroprosessin alettua puolison kodista pois, koska välit olivat huonot.

Asiakas asui ystävän ja tämän perheen kanssa.”(T21)

Erotilanteet saattavat aiheuttaa väliaikaisia ongelmia asumiseen. Kuten edellisestä otteesta käy ilmi, asiakas oli itse ratkaissut asumisen muuttamalla väliaikaisesti ystävän ja tämän perheen luo. Tässä tilannearviossa tuli myöhemmin esiin, että tuen tarve on ollut väliaikainen ja asiakas oli jo löytänyt uuden vuokra-asunnon itselleen, johon oli tilannearvion teon jälkeen muuttamassa.

”Päihdehoidon ollessa pidemmällä ja päihdeongelma on hallinnassa voisi aloittaa joko ammatillisen koulutuksen, oppisopimuksen tai suorittaa lyhyempiä työvoimapolitiittisia kursseja. Saadakseen tukea opiskelupaikan hakemiseen voidaan asiakas ohjata työvoiman palvelukeskus Duuriin uudelleen.”(T20)

Koulutukseen hakeutuminen on kirjattu näkyväksi ja todetaan, että se on ajankohtaista päihdehoidon ollessa pidemmällä. Työntekijä nostaa esiin uskonsa siihen, että päihdehoito toteutuu ja asiakas sitoutuu siihen. Työntekijä suhtautuu positiivisesti ja luottavaisesti päihdehoidon aloittamiseen ja sen jälkeisiin yhteiskuntaan kiinnittymismahdollisuuksiin koulutuksen muodossa. Lisäksi asiakkaalla on

mahdollisuus päihdehoidon aloittamisen jälkeen päästä uudelleen asiakkuuteen työvoiman palvelukeskus Duuriin, joka ilmeisimmin on aiemmin lopetettu.

Oheisessa tilannearvio-otteessa on kiinnitetty huomiota sosiaaliseen verkostoon.

”Kerrot, että sinulla on paljon tuttavvia, mutta sanot ettet voi tässä elämäntilanteessa sanoa sinulla olevan ystäviä.” (T12)

Monet päihteitä käyttävät nuoret viettävät aikaansa monenlaisten porukoiden kanssa. Porukoissa esiintyy usein paljon erilaista hyväksikäyttöä tai päihteiden eteen tehdään mitä tahansa jopa kaverin kustannuksella. Näin ollen monet voivat kokea olevansa ilman todellisia ystäviä, vaikka tuttavapiiri olisikin laaja.

Kiinnipitävässä verkostossa ilmenevät ongelmat hankaloittavat myös asunnottomien nuorten asumisen järjestymistä, kuten seuraavasta otteesta käy ilmi.

”Asiakas on kertonut, ettei voi asua äidin luona, koska on ollut pitkään ristiriitoja isäpuolen kanssa eikä halua äidille hankaluuksia. Asiakas on asunut kaverin luona, mutta ei voi asua enää, koska kaverilla on hänen asumisestaan poikakaverin kanssa riitoja.”(T8)

Asiakkaan asuminen on jo kahdessa paikassa vaikeutunut toisten henkilöiden ristiriitojen johdosta tai asiakkaan pelätessä niitä. Ristiriidat ovat syntyneet hänen läsnäoloonsa ja asumiseensa liittyen.

4.4 KULTTUURINEN DISKURSSI

Olen määritellyt tämän diskurssin vastaamaan niitä tulkintoja, joita on tehty asiakkaan kulttuurisen taustan johdosta. Tässä diskurssissa perhe nousee hyvin voimakkaasti esiin. Usein kulttuuritaustaa tuodaankin esiin juuri perheen kautta.

”Suhde äitiin ollut ajoittain riitaisa, vaikka tulevatkin toimeen. Kertoo, että ristiriitaiset käsitykset siitä millainen nuori nainen pitäisi olla. Asiakas on syntynyt Suomessa ja haluaa elää länsimaisempaa elämää, kuin vanhemmat haluaisivat. Asiakas tiedostaa, että vanhemmat toivovat hänelle parasta, mutta kahden kulttuurin välissä tasapainoilu ajoittain haasteellista.

Asiakas muutti ystävänsä luo asumaan xx/xxxx, koska kotona oli niin paljon kinaa.”

(T31)

Edellisestä otteesta ilmenee, että perheissä esiintyy ristiriitoja nuorten naisten yleisestä olemisesta. Yhteiskunnassamme on tietynlaiset odotukset siitä, mitä tehdään aikuisuuden kynnyksellä ja nämä odotukset eivät välttämättä kohtaa eri kulttuureista tulevien vanhempien toiveiden kanssa.

Seuraavasta tilannearvio-otteesta nousee esiin tilanne, jossa toiselta paikkakunnalta on muutettu Helsinkiin, mutta asuminen kaverin luona ei olekaan ollut pitkäaikainen ratkaisu.

”Asiakas on asunnoton somalialainen tyttö, joka ollut Suomessa n. 3 ja puoli vuotta. (Alueelliseen toimipisteeseen) tullut asiakkaaksi toiselta paikkakunnalta (tutkielman tekijän lisäys, alkuperäinen paikkakunta poistettu), jossa ollut koulussa. (Alueelle) muutti kaverinsa luokse, mutta kaveri ei antanut asiakkaan asua asunnossaan kuin vähän aikaa.” (T32)

Helsinki houkuttelee monia erilaisista kulttuuritaustoista tulevia henkilöitä, sillä pääkaupunkiseudulla on monilla mahdollisuus olla tekemisissä samasta taustasta tulevien henkilöiden kanssa. Helsinkiin muutetaan helposti tuttavien luokse, mutta vaikeassa vuokra-asuntotilanteessa asunnon löytäminen on haastavaa.

Maahanmuuttajataustaisten henkilöiden erityistilanteet ovat arkipäivää Helsingin sosiaalitoimessa. Asiakkaiden perheet ja verkostot saattavat olla toisessa maassa tai toisella mantereella, esimerkiksi Afrikassa kuten oheisten aineisto-otteiden asiakkailla. Myös muualla maailmassa esiintyvät ilmiöt kuten lapsena solmittu avioliitto tai kunniaväkivalta voivat olla arkea myös Helsingin sosiaalitoimessa.

Juurettomuus näkyy myös asiakkaiden tilanteissa kuten oheisista otteista voidaan todeta.

”Asiakkaalla ei ole Suomessa perhettä. Asiakkaan isä on kuollut ja veljet, äiti ja siskot asuvat x-maassa.” (T32)

”Kertoo tulleen Suomeen perheenyhdistämisen kautta, kun oli 7-vuotias. Asunut Helsingissä koko ikänsä.

Joutunut lähtemään Somaliaan 12-13 vuotiaana. Suku ja perhe järjestänyt matkan ja mennyt naimisiin. Asiakkaalla x lasta Somaliassa. Miehen perhe hoitaa siellä lapsia. Tullut takaisin Suomeen ja tämä aiheuttanut ongelmia. Ei ole enää naimisissa aviomiehen kanssa ja mies asuu nykyisin X-maassa. Perhetilanne vaikea, koska toivoisi, että lapset voisivat joskus tulla hänen luokse. Tarvitsee kuitenkin rahaa, työpaikan ja asunnon.” (T8)

Monelle maahanmuuttajataustaiselle henkilölle on arkipäivää, että muu perhe ja suku on muualla kuin Suomessa. Tämä luo omanlaisensa tuen tarpeen ja haasteita myös sosiaalityölle. Edellä mainitut otteet olisi hyvin voitu liittää myös kiinnittymiskeskusteluun. Kulttuuriset tekijät nousivat kuitenkin aineistosta selkeästi esiin, joten katsoin myös kulttuurisen keskustelun nousevan merkittäväksi yhteneväiseksi merkityksellisyudeksi.

4.5 EPÄSELVIEN TILANTEIDEN DISKURSSI

Tällä diskurssilla tarkoitan asiakirjoista esiin nousseita merkityksiä, joista tulee ilmi kirjaajana toimineiden työntekijöiden vaikeudet tulkita asiakkaiden tilannetta. Asiakirjoista nousee esiin, että asiakas ei ole kertonut omasta tilanteestaan tai työntekijä antaa tilannearviossa tai suunnitelmassa ymmärtää, ettei tosiasiallisesti tiedä asiakkaan tämän hetkisestä tilanteesta mitään. Tästä syystä olen nimittänyt näitä tilanteita epäselviksi. Epäselviä tilanteita leimaa myös tulevaisuuden suunnittelun hankaluus.

Oheinen aineisto-ote kuvaa hyvin työntekijän epätietoisuutta asiakkaan todellisesta tilanteesta.

”On muuttanut kaverin luo asumaan kotoaan.

Ei kerro asuinolosuhteestaan muuta, kuin että asuu kaverien luona ja xxx on vain postiosoite. Hakenut HOASin asuntoa, ja kerrottu, että voidaan tulla vuokrassa ja vakuudessa vastaan. Koska on hakenut yksiotä, voi olla, että on vaikea saada. Soluun ei halua.” (T34)

Edellinen esimerkki kuvastaa sosiaalityöntekijöiden hankalaa roolia tilanteessa, jossa heidän tehtävänä on olla asiakkaan tukena. Jos asiakas ei kuitenkaan halua kertoa tarkempia tietoja elämästään, voi tilanne jäädä hyvinkin epäselväksi ja tuen todellinen tarve selviämättä. Lisäksi esimerkistä käy ilmi työntekijän näkemys siitä, että asiakkaalla itsellään on epärealistiset odotukset asunnon saamisen suhteen.

Lisäksi joukossa oli hyvin ristiriitaisia dokumentteja, kuten seuraavassa otoksessa.

”Tällä hetkellä poste restante osoite, mutta asuu ystävän luona xxxssa. Ei toistaiseksi maksa vuokraa.” (T31)

Aineistosta oli luettavissa, kuten edellä mainitussa tilannearviossa, että työntekijät joko tietävät enemmän asiakkaiden tilanteista tai ovat sinut sen kanssa, että asiakas ei kerro asumisesta koko totuutta. Esimerkiksi toimeentulotukipäätöksiä tehtäessä voi olla merkittävää, asuuko yhdessä avoliitossa, jolloin toimeentulotuen perusosa vähenee ja

puolison tulot vaikuttavat päätöksen sisältöön (Laki toimeentulotuesta). Jos taas muuttaa virallisesti asumaan kaverin kanssa, voi mahdolliset kaverin etuudet pienentyä esimerkiksi asumistuen osalta. Myös seuraavassa aineisto-otteessa voi olla kyse tästä.

”Kertoo asuvansa vuorotellen ystäviillään ja äitinsä luona. Pääsääntöisesti ”pari viikkoa kerrallaan kavereilla ja sitten äidin luona noin viikon vaihtelevasti”. Tavarat äidin luona. Asiakkaan osoitteena poste restante.

Aktiivinen asunnonhaku käynnissä ystävän kanssa. Aikovat muuttaa kahdestaan.” (T19)

Otteessa kerrotaan, miten asiakas kertoo asuvansa vuorotellen ystäviensä ja äitinsä luona, tavarat on edelleen äidin luona. Kuitenkin asiakas on rekisteröitynyt asunnottomaksi. Asiakas yrittää löytää asuntoa kaverinsa kanssa. Tässä pohdin myös oman sosiaalityöntekijän työkokemukseni kautta, onko asunnottomaksi kirjauduttu siinä toivossa, että asunnonhaku helpottuisi ja mahdollisesti myös yhteiskunnalta saatavat tuet olisivat suuremmat.

Seuraavassa tilannearviossa asiakas on itse ilmoittanut asunnottomuudesta ja kavereiden luona asumisesta.

”Asiakas on kirjoilla vanhempien luona Viikissä. Asiakas ei ole maksanut vanhemmille asumiskuluista. Asiakas kertoo x.x.20xx tapaamisella, ettei saa enää asua vanhempien luona. Asiakas majoilee poikaystävän luona.

Asiakas käytännössä asunnoton.”(T18)

Tavarat kuitenkin ovat edelleen äidin luona, jossa asiakas myös ensin kertoo viettävänsä edelleen osan ajastaan, mutta seuraavalla tapaamisella kertoo toisin. Työntekijä onkin kirjannut asiakkaan olevan ”käytännössä asunnoton”, sillä asiakas saa kuitenkin olla poikaystävän luona. Nuorten kohdalla ristiriidat vanhempien kanssa voivat näkyä myös asunnottomuuteen liittyvänä aiheena.

4.6 TOIMIJUUTTA JA VOIMAVAROJA KOROSTAVA DISKURSSI

Tähän diskurssiin kuuluvien asiakkaiden osalta dokumenteissa ei esiinny huolta asiakkaan tilanteesta ja asiakkaat toimivat itsenäisesti ilman sosiaalityön tarvetta.

”Asiakkaalla on nyt poste restante-osoite, oleskelee kuitenkin sisarensa perheen luona xxxssa. Asiakas etsii aktiivisesti omaa vuokra-asuntoa itselleen (minkä kertoo olevan ok vanhemmilleen). Informoitu sos.viraston takuuvuokrakäytännöstä.” (T33)

Edellisestä otteesta voidaan tulkita, että huolimatta virallisesti kirjatusta asunnottomuudesta, työntekijä on tietoinen asiakkaan oleskelevan sukulaisen luona turvallisessa ympäristössä. Lähtökohtaisesti työntekijä linjaa sosiaalityön voivan auttaa taloudellisesti mahdollisen vuokravakuuden maksussa.

”Sosiaalityöntekijän arvion mukaan olet eteenpäin pyrkivä ja toimelias nuori. Sinulla on voimavaroja hoitaa työllistymiseen ja kouluttautumiseen liittyviä velvoitteita. Osaat asioida kirjallisesti toimeentulotuessa.” (T35)

Työntekijä on määritellyt asiakkaan pärjääväksi ja eteenpäin pyrkiväksi ja määrittelee asiakkaalle riittävän sosiaalityön ja asiointitavan olevan toimeentulotuen kirjallinen hakeminen.

Asiakkaan toimijuutta korosti etenkin koulutukseen ja työhön liittyen kirjatut tavoitteelliset suunnitelmat, kuten oheisista otteista käy ilmi.

”Tavoitteina suomen kielen oppiminen ja ammatilliseen koulutukseen pääseminen” (S15)

”Urasuunnitelman edistäminen” (S13)

”Asiakas etsii nyt aktiivisesti Suomesta työtä. Ei ole aiemmin tehnyt työtä Suomessa. Asiakas ollut vuokranvälitysfirmojen haastatteluissa, etsii työtä lähinnä ravintoloista ja pubeista. Asiakas tehnyt toisessa maassa (tutkijan lisäys) ravintola-alan töitä. Asiakkaan kanssa keskusteltu työharjoittelumahdollisuudesta. Asiakas jättänyt aktiivisesti työhakemuksia.” (T27)

Asumiseen liittyen lähestymistapa voi olla myös puutteiden näkemisen ohella kannustava ja osallistava (vrt. puutediskurssi). Oheisista tilannearvio -ja suunnitelmaotteista voidaan nähdä asiakkaan oman toimijuuden tukemista.

”Asiakasta on kannustettu hoitamaan asunnonhakuaan aktiivisesti. Neuvoja asiaan liittyen saa xxx sos.toimen asumisneuvojalta (kirjattu nimi ja yhteystiedot). --- Työvoiman palvelukeskus Duurissa verkostotapaaminen (päivämäärä ja kellonaika).”
(T37)

”Voidaan myöntää harkinnanvaraista toimeentulotukea liikuntaharrastukseen, joka virkistäisi ja voimaannuttaisi asiakasta.” (S5)

Harkinnanvarainen toimeentulotuki, runsas palveluntarjonta ja monenlaiset muut tukimuodot mahdollistavat konkreettisen tuen ja avun tarjoamisen ja sen saamisen.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkielmani tarkoitus on tarkastella sosiaalityön dokumenttiaineistosta esiin nousevia tulkintoja nuorten asunnottomien naisten elämäntilanteista diskurssianalyysin keinoin. Keskeisinä tutkimuskysymyksinä tutkielmassani on, millaisia merkityksiä asunnottomien nuorten naisten elämäntilanteille annetaan sosiaalityön dokumenteissa ja miten näiden naisten elämäntilanteita kuvataan dokumenteissa? Aineistona käytän Helsingin kaupungin tilanearvio- ja sosiaalityön suunnitelma-dokumenteja.

Olen löytänyt aineistosta yhteneväisiä tulkintoja ja merkitysulottuvuuksia, jotka olen nimennyt elämänhallinnan diskurssiksi, puutediskurssiksi, kiinnittymisen diskurssiksi, kulttuuriseksi diskurssiksi, epäselvien tilanteiden diskurssiksi sekä toimijuutta ja voimavaroja korostavaksi diskurssiksi. Dokumenteista vahvimmin nousivat esiin elämänhallintaan liittyvät tilanteet sekä erilaiset elämän eri osa-alueilla olevat puutteet. Lisäksi voimakkaasti nousi esiin puutteet yhteiskuntaan sitovissa rakenteissa ja ympäristöön kiinnittymisessä. Kulttuurinen diskurssi, epäselvien tilanteiden diskurssi sekä toimijuutta ja voimavaroja korostava diskurssi eivät lähtökohtaisesti nousseet aineistosta esiin yhtä voimakkaasti, mutta yhdenmukaiset merkityksenannot nostivat myös ne erillisiksi ja merkittäviksi tuloksiksi. Diskurssit on jaoteltu toisistaan erillisiksi merkityksenannoiksi. Kuten aiemmin diskurssianalyysistä kertoessani totesin, merkityssystemi ei ole yksi, yhtenäinen kokonaisuus ja aineistosta voikin ilmetä lukuisia rinnakkaisia ja joskus keskenään ristiriidassa olevia merkityksellisiä merkityssystemejä (Jokinen ym. 1993, 24, 27). Diskurssien rajat eivät aina ole selkeästi yksiselitteisiä ja yksittäinen aineisto-ote voisi sopia esimerkiksi elämänhallinnan diskurssin lisäksi myös kiinnittymisen diskurssiin. Olen kuitenkin jakanut ne omassa tutkielmassani siihen merkityksenantoryhmään, joka omasta mielestäni aineisto-otteeseen parhaiten sopii.

Voidaan ajatella, että sosiaalityössä on alan omista lähtökohdista käsin sekä yhteiskunnan vaikutuksesta olemassa tietyt tavoitteet. Tämä ymmärrys näistä tavoitteista on alalla yhteinen ja jaettu ja työskentelyn pyrkimyksenä on päästä eteenpäin näissä tavoitteissa kohti yhteistä hyvää. (vrt. Gergen 2009, 211.) Tutkielmassani löydetty yhteiset merkityksenannot, joita olen kutsunut diskurkseiksi vastaavat sosiaalityön puitteissa niihin vaatimuksiin ja tavoitteisiin, joita

sosiaalityöntekijöillä on omassa työssään nuorten aikuisten parissa. Nuorten aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön ongelmalähtöinen lähestymistapa näkyy aineistossa, ja nousee esiin diskurssien muodossa.

Köyhyyden tai tässä tutkielmassa siihen liittyvien ilmiöiden, kuten asunnottomuuden ei voida nähdä olevan sukupuolineutraali tila (Bastos ym. 2009, 764). Olen tutkielmassani tarkastellut nuorten aikuisten naisasiakkaiden sosiaalityön dokumentteja ja tämä lähtökohta nostaa esiin myös sukupuolikysymykset. Tutkimuksen luotettavuutta arvioidessa täytyy pohtia oman tutkielmani lähtökohtia. Oma lähtökohtani ei ollut asunnottomien nuorten naisten elämäntilanteiden selvittäminen, vaan se, minkälaista kuvaa heidän elämästään rakennetaan sosiaalityön dokumenteissa. (vrt. Mason 2002, 189.) Tutkielman avulla voidaan tarkastella työntekijöiden luomia oletuksia ja ajatuksia asiakkaiden elämäntilanteista. Lisäksi tutkielman avulla voidaan myös pohtia jo olemassa olevien palvelujen mielekkyyttä tämän asiakasryhmän osalta sekä miettiä, olisiko tarvetta uusille palveluille.

Diskurssit osoittavat, miten monin tavoin ne elämän eri osa-alueet, joiden nuorten kohdalla katsotaan aiheuttavan köyhyyttä ja marginalisaatiota, ovat läsnä sosiaalityön asiakkaana olevien nuorten naisten elämässä. Elämönhallinnan diskurssin ja puutediskurssin esiintyvyys oli dokumenteissa laajaa. Voimakkaimmin esiin nousivat päihteisiin, koulutukseen, terveyteen, työhön, talouteen ja asumiseen liittyvät ongelmat. Nämä elämän eri osa-alueilta esiin nousevat ”puutteet” vastaavat nuorten syrjäytymisestä tehtyyn tutkimukseen, jonka mukaisesti nuorilla on vakava syrjäytymisriski, jos useammalla edellä mainituista elämän osa-alueista esiintyy ongelmia (Nuorten syrjäytyminen 2013).

Elämönhallinnan diskurssin ja puutediskurssin osalta voidaan pohtia aineiston rakennetta ja sen sisältöä. Erilaiset elämönhallinnassa esiintyvät ongelmat ja erilaiset puutteet nousivat voimakkaasti esiin tilanearvioidokumenteista, joissa alaotsikoiden kautta lähestytään juuri näitä elämän osa-alueita. Tilanearviokartoitus näyttää sosiaalityön arkipäivässä olevan osaltaan juuri erilaisten sosiaalisiksi ongelmiksi luokiteltujen tilanteiden esiin nostaja. Kuten aiemmin nuorten aikuisten sosiaalityötä käsitellessäni totesin, Loseke (2003, 4–7) on pohtinut sosiaalisten ongelmien rakennetta. Tietyn sosiaalisen ongelman määrittelemiseksi tarvitaan yhteisymmärrys siitä, että jokin

asia on väärin. Elämänhallinnan diskurssin ja puutediskurssin voidaan nähdä käsittelevän sosiaalityön organisaatiossa tai yhteiskunnassa laajemmin sosiaalisiksi ongelmaksi määriteltyjä asioita, joihin olisi mahdollisuus vaikuttaa ja joiden työntekijöiden näkemysten mukaisesti tulisi muuttua. Pohdin kuitenkin sitä, onko sosiaalityö tällä hetkellä tosiaan niin ongelmakeskeistä ettei voimavaroja haluta edes etsiä. Tässä tutkielmassa nousi selkeästi esiin sosiaalityöntekijöiden rooli toimia yhteiskunnan määrittelemien arvojen ja moraalien puolustajana. (vrt. Banks 2006, 18, 25). Onko nuorten aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tarkoitus olla mukana rakentamassa postmoderniin aikakauteemme sopivia uhkakuvia ja marginaaliasetelmia sen sijaan, että se nousisi nuorten aikuisten puolustajaksi ja yhteiskunnan epäkohtien esiin nostajaksi.

Kiinnittämiskurssi sai itseni pohtimaan yhteiskuntaan kiinnittymisen tärkeyttä. Köyhyyden on tutkitusti nähty jatkuvan samoilla alueilla ja samoissa yhteisöissä. Tämän on todettu johtuvan poikkeavista kulttuurisista arvoista ja liittyvän vanhemmilta sukupolvilta saatuun malliin. (Kuure 2000, 203.) Omassa tutkielmassani esiin nousee sosiaalityöntekijän näkemykset asiakkaan kiinnittymissuhteista. Tutkielmani aineistossa työntekijä pääasiallisesti tulkitsee asiakkaalla olevan vaikeuksia kiinnittymisessä työntekijän näkemien arvojen kautta, jotka ovat mahdollisesti enemmän yhteiskuntamme normien ja yleisten arvojen mukaisia. Tätä kautta voidaan nähdä työntekijöiden kokevan monet asiakkaiden mahdollisesti omatkin valinnat sosiaalisiksi ongelmiksi. Omasta aineistostani ei nouse yhteneväisten merkitystenantojen tasolla esiin sukupolvelta toiselle periytyvä asiakkuus.

Diskursseista vain yhden voidaan katsoa keskittyneen positiivisiin lähtökohtiin. Voimavaroja ja toimijuutta korostavassa diskurssissa sosiaaliset ongelmat eivät olleet pääasiassa. Tässäkin on kuitenkin riskinsä. Pärjääväksi ja toimijuudeltaan ja voimavaroiltaan vahvaksi määrittely sosiaalityön dokumentissa voi vaikuttaa siihen, että asiakas ei saa yksilökohtaista palvelua, vaan sosiaalityö tapahtuu pääosin kirjallisesti esimerkiksi toimeentulotukihakemusten kautta. Tällöin voi olla, että varsinkin kovassa työpaineessa, jossa sosiaalityöntekijällä on runsaasti asiakkaita, asiakkaalla ei ole tämänkaltaisen määrittelyn jälkeen minkäänlaista kontaktipintaa sosiaalialan ammattilaisen kanssa, vaan asiointi tapahtuu pitkälti etuuskäsittelyssä, jossa pääsääntöisenä koulutusvaatimuksena on kaupallisen alan koulutus. Asiakkaiden

tilanteet saattavat kuitenkin muuttua nopeastikin. Tämänkaltainen määrittely voikin olla riski varsinkin niissä kunnissa ja sosiaalityön yksiköissä, joissa toimeentulotukityö on etuuskäsittelyn muodossa eriytetty sosiaalityöstä, jolloin yhteiset rakenteet voivat olla heikot eikä sosiaalityöhön liittyviä asioita pystytä nostamaan esiin heti niiden tullessa ilmi.

Muun muassa Haahtelan (2008) ja Huovilan (2013) tutkimukset osoittivat, että usein hyvinvointisektorilla annetaan hyvin valmis malli, johon asiakkaan tulisi mukautua, jotta työntekijät voivat olla tyytyväisiä ja asiakas täysivaltainen yhteisön jäsen. Haahtelan tutkimus käsitteli aihetta naistyön näkökulmasta ja Huovila nuorten aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön kautta. Oma tutkielmani tukee näitä esimerkkejä. Nuorten asunnottomien naisten elämäntilanteita määritellään pääsääntöisesti sosiaalisten ongelmien kautta. Näistä ongelmista eroon pääsy määrittää asiakkaan osallisuutta yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä ja samalla sosiaalityön onnistumista.

Voidaankin pohtia, missä määrin yksittäinen henkilö tai tässä tapauksessa nuori nainen voi vapautua häntä asemoivista kulttuurisista ja yhteiskunnallisista rakenteista. Tähän liittyy se, että on erilaisia yhteiskunnallisia pakkoja ja kategorioita, jotka osaltaan vaikuttavat ja merkityksellistävät toimintaa. Vaikka yksittäinen henkilö kokee olevansa omassa elämässään aktiivinen toimija, voi se rakenteellisella tasolla näyttäytyä toisin (Ojanen 2011, 25). Sosiaalisen identiteetin muodostumisen kannalta elämäntavan luokittelu on merkityksellistä. Identiteetti muovautuu tilanteessa, jossa henkilö on omasta tahdostaan tai toisten toimesta sijoitettu tiettyyn luokkaan, kategoriaan. (Vanhala 2005, 162.)

Voidaan ajatella, että asiakkuuden aikana määritelty elämäntilanne ja asiakkaan tilanteesta tehdyt tulkinnat, voivat olla jatkoasiakkuuden ja myös muun elämän kannalta seuraamuksellisia. Asiakkaiden tilanteille annetut merkitykset tai elämäntapaan liittyvät kategorisoinnit voivat olla osaltaan vaikuttamassa myös jatkoasiointiin. Jos työntekijä on määritellyt asiakkaan elämäntavan epänormaaliksi, voi tästä merkityksenannosta eroon pääseminen tai toiseen siirtyminen olla hankalaa. Toisaalta tiettyjen merkitysten anto ja kategorisointi voi leimata koko asiointia. Esimerkiksi päihteiden käyttäjäksi ja elämänhallinnaltaan puutteelliseksi leimaaminen voi vaikuttaa vielä silloinkin, kun päihdeongelma on hallinnassa tai päihteiden käyttö on kokonaan loppunut.

Diskursseista nousi esiin myös tilapäistä asunnottomuutta aiheuttavat asiat kuten vuokra-asuntojen puute ja muuttoliike Helsinkiin. Kohtuuhintaisten vuokra-asuntojen puutteeseen ei pystytä sosiaalityön keinoin vastamaan, vaikka ongelma konkretisoituikin nuorten parissa tehtävän sosiaalityön arjessa.

Aiemmin muun muassa Granfelt (1998) on kuvannut asunnottomien naisten leimautuvan usein miehiä helpommin, sillä miehille sallitaan lähtökohtaisesti liikkuvaisempi elämä. Oma tulkintani aineistoni perusteella on, että myös nuorille naisille sallitaan melko liikkuvainen elämäntapa. Lisäksi asumismuodot ovat monipuolistuneet ja esimerkiksi kavereiden kanssa asutaan ja oleillaan paljon. Nuorten naisten kohdalla myöskään perhekysymykset eivät nousseet aineistosta merkittävästi esiin, vaikka äitiys onkin ollut monissa asunnottomien naisten parissa tehdyissä tutkimuksissa keskeinen aihe. Tähän voi vaikuttaa sosiaalityön käytännöt ja lasten etu ja perheiden asumisen turvaaminen niissä tilanteissa, joissa mahdollinen asunnottomuus on uhannut. Sen sijaan lähisuhdeväkivalta ja parisuhteet nousivat esiin myös nuorten asunnottomien naisten elämäntilanteita tarkasteltaessa.

Aineistosta esiin nousseiden diskurssien lisäksi pohdin tutkimaani sosiaalityön aineistoa. Käytin aineistona sosiaalityössä käytettäviä tilanearvio- ja sosiaalityön suunnitelma-dokumentteja. Tilanearviokartoitus on tarkoitettu työvälineeksi sosiaalityön prosessissa, jossa suunnitelma on selkeä jatkumo tilanteen kartoitukselle. Omassa tutkielmassani täytyy huomioida, että vaikka asiakastietojärjestelmässä oli tutkittavaan ryhmään kuuluvia henkilöitä 135, en kuitenkaan omaan tutkielmaani saanut kuin 38 tilanearviota ja 15 sosiaalityön suunnitelmaa. Tutkittavan aineiston vähäisyys suhteessa tutkittavaan asiakasryhmään voi osaltaan kertoa sosiaalityön arjessa esiintyvistä kiireistä, jossa aikaa suunnitelmien teolle ei riitä. Toisaalta tämä voi myös kertoa näiden työvälineiden vastaamattomuudesta sosiaalityön työn sisältöön, jolloin niiden käyttö jää myös vajaaksi.

Tutkielmani dokumentteja arvioitaessa voidaan joissain tapauksissa myös todeta, että työntekijä ei aina itse sitoudu esittämäänsä argumenttiin. Jos työntekijä kertoo tilanearviossa, että asiakkaan mukaan päihteiden käyttö on hallinnassa, tuo hän tällöin esiin vain asiakkaan oman arvion tilanteesta. Jos työntekijä olisi kirjoittanut dokumenttiin, että asiakkaan päihteidenkäyttö on tällä hetkellä hallinnassa, olisi hän

sitoutunut itse väitteeseen. Täten esimerkiksi toisten työntekijöiden saama mielikuva päihteiden käytöstä voi olla painoarvoltaan toisenlainen, silloin kun työntekijä itse sitoutuu väitteeseen, kuin silloin, kun hän vain tuo esiin asiakkaan mielikuvan. (vrt. Jokinen 1999, 137.)

Ihmisten erilaisiin ryhmiin jaottelu ja kategorisointi voi olla hyvin voimakas väline ja instituutioissa tuotetut kategorisoinnit voivat aiheuttaa monenlaisia seurauksia (Jokinen 2012, 228). Tästä syystä omalla tutkielmallani on paikkansa nuorten asunnottomien naisten elämäntilanteiden määrittelyn tulkitsijana ja yhtenäisten merkityksenantojen esiin nostajana. Sosiaalityöntekijöillä eettiset arvot ohjaavat työtä ja lähtökohtana on ihmisten kohtaaminen omina itsenään. Olinkin hyvin hämmentynyt pro graduni saamista kommentteista esiteltyäni sitä Helsingin kaupungin aikuissosiaalityön tutkimuksen tuki vertaisverkoston tapaamisessa huhtikuussa 2013. Siellä sosiaalityötä tekevät henkilöt kommentoivat aihettani oman tulkintani mukaan osittain väheksyvään sävyyn, ja puhuivat kohderyhmääni kuuluvista nuorista naisista henkilöinä, joilla ei todellisia ongelmia ole, ja samaan hengenvetoon penättiin samankaltaista tutkimusta nuorista miehistä, joiden ongelmat ja tilanteet nähtiin paljon vaikeammaksi. Naiset ja tytöt nähdään pärjäävinä ja määrätietoisina, ja heidän ongelmansa ja elämäntapansa jää edelleen usein toisen sukupuolen varjoon. Käytännön palaute tuki tässä kohtaa tutkielmani lähtöolettamusta naisten ja miesten tilanteiden tulkintaeroista.

Oman pro gradu -tutkielmani aloittamisen jälkeen on myös valtamediassa herätty aiheen ajankohtaisuuteen. Muun muassa Yle (28.08.2013) uutisoi nuorten asunnottomuuden kasvaneen erityisesti pääkaupunkiseudulla. Samassa Ylen uutisessa todettiin myös asunnottomuuden kirjon laajentuneen ja tarkkojen tilastojen tekemisen asunnottomuudesta olevan hankalaa. Kirjoituksessa myös kritisoidaan nuorille tarkoitettujen asumisratkaisujen puutetta. Oma tutkielmani tukee tätä uutista ja osoittaa nuorten asunnottomien naisten elämäntilanteiden olevan hyvin monitahoisia. Nuorten naisten tilanteet vaihtelevat ja yhtä yhteistä nimittäjää ei oman kodin puutumisen lisäksi kaikilla ole. Asumistarjonnan vähyys on kuitenkin konkreettinen ja erityisesti nuorille kehitettyjä väliaikaisen asumisen palveluja olisi kehitettävä.

Tämän asiakasryhmän osalta jatkotutkimusmahdollisuuksia olisi monenlaisia. Erittäin mielenkiintoista olisi tarkastella kohderyhmään kuuluvien henkilöiden omia

näkemyksiä elämästään ja asunnottomuuden vaikutuksista siihen. Asunnottomuustutkimusta voisi myös jatkaa tutkimalla nuorten aikuisten miesten asunnottomuutta ja ottaa mukaan sukupuolikysymykset vertailemalla heidän elämäntilanteilleen annettuja merkityksiä naisille annettuihin merkityksiin. Olisi myös mahdollista selvittää tutkielmani kohderyhmän sijoittumista asuntomarkkinoille ja asunnottomille tarkoitettujen palvelujen piiriin tai tehdä seurantatutkimusta tutkimusryhmän henkilöiden tilanteesta esimerkiksi viiden vuoden kuluttua. Toisaalta olisi erittäin kiinnostavaa tutkia myös muiden nuorten aikuisten kuin asunnottomien sosiaalityön dokumentteja ja vertailla heidän elämäntilanteilleen annettuja tulkintoja oman tutkielmani asiakasryhmään.

Nuorten aikuisten maailma on kiinnostava ja asumiseen liittyvä problematiikka ei näytä olevan vähentymässä ainakaan pääkaupunkiseudulla. Aihepiiriin liittyviä tutkimuskohteita tulee löytymään myös tulevaisuudessa. Tutkielmani lähestyy omalta osaltaan nuorten asunnottomuutta ja nuorten aikuisten parissa tehtävää sosiaalityötä. Tutkielma voidaan nähdä yhtenä näkökulmana nuorten aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tarpeita ja palvelurakennetta käsiteltäessä sekä pohdittaessa nuorten aikuisten asunnottomuuskysymyksiä. Tutkielman kautta voidaan pohtia lisäksi sukupuolisensitiivisen sosiaalityön tarvetta myös asunnottomuuskysymyksiä käsiteltäessä.

LÄHTEET

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (2013) Asunnottomat 2012. Selvitys 1/2013.

Asunnottomien nuorten määrä kasvaa räjähdysmäisesti – Helsingissä on hälyttävä tilanne. (2013) Ylen internet-sivusto.

http://yle.fi/uutiset/asunnottomien_nuorten_maara_kasvaa_rajahdysmaisesti_helsingissa_on_halyttava_tilanne/6786371. Viitattu 14.10.2013.

Autonen-Vaaraniemi (2000) Onko miehillä kotia sosiaalityössä? Teoksessa Marja Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-Kustannus, 223–248.

Banks, Sarah (2006) *Ethics and Values in Social Work*. New York: Palgrave Macmillan

Bastos, Amélia, Casaca, Sara F., Nunes, Fransisco & Pereirinha, José (2009) Women and poverty: A gender-sensitive approach. *The Journal of Socio-Economics* 38 (5). 764–778.

Berger, Peter L. & Luckmann Thomas (1966/1994) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus

Burr, Vivien (2003) *Social Constructionism*. London, New York: Taylor & Francis

Forssén, Katja, Roivainen, Irene, Ylinen, Satu & Heinonen, Jari (toim.) (2012) *Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011*.

France, Alan (2007) *Understanding Youth in Late Modernity*. Berkshire: Open University Press

Gergen, Kenneth J. (2009) *Relational being : beyond self and community*. Oxford: Oxford University Press

Granfelt, Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 702. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura

Granfelt, Riitta (2013) *Naisten kokemuksia kodittomuudesta ja vankeudesta*. Teoksessa Elina Virokannas & Sanna Väyrynen (toim.) *Varjoja naiseudessa*. Unipress. 199–219.

Haahtela, Riikka (2008) *Asunnottomien naisten identiteetit ja osallisuuden odotukset kuntoutumiseen tähtäävässä palveluketjussa*. Teoksessa Arja Jokinen & Kirsi Juhila (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere: Vastapaino. 224–252

Halleröd, Björn & Larsson, Daniel (2007) Poverty, welfare problems and social exclusion. *International Journal of Social Welfare* 17(1), 15–25.

Healy, Karen (2005) *Social Work Theories in Context. Creating Frameworks for Practice*. New York: Palgrave Macmillan

Heikkilä, Matti & Karjalainen, Jouko (toim.) (2000) *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*. Helsinki: Gaudeamus

Helne, Tuula (2002) *Syrjäytymisen yhteiskunta*. Helsinki: Stakes 2002, Tutkimuksia 123

Helsingin kaupungin internet-sivusto.

http://www.hel.fi/hki/Sosv/fi/asunnottomien_palvelut/asumisen_tuki_Viitattu 19.02.2013.

<http://www.hel.fi/hki/sote/fi/Perhe-+ja+sosiaalipalvelut/toimeentulotuki>. Viitattu 19.02.2013.

Henkilötietolaki 523/1999.

Huovila, Eija (2013) *Identiteettiä rakentamassa. Alle 25-vuotiaiden helsinkiläisten nuorten kokemuksia perussosiaalityöstä*. Lisensiaatintutkimus.

Husu, Liisa & Rolin, Kristina (2005) *Tiede, tieto ja sukupuoli*. Helsinki: Gaudeamus.

Huvinen, Kirsti, Juvonen, Liisa, Sovijärvi, Ilkka, Karppinen, Päivi & Vaaramo, Anna-Maija (2002) *Asunnottomat asiakkaat terveydenhuollon sosiaalityön haasteena. Sosiaalinen raportointi asunnottomuudesta Peijaksen sairaalassa ja alueen psykiatrian poliklinikoilla vuonna 2000*. Stakesin raporttisarja Aiheita 1/2002.

Hyde, Justeen (2005) From home to street: Understanding young people's transitions into homelessness. *Journal of Adolescence* 28(2), 171–183.

Iivari, Juhani (2000) *Ylivielkaisuus ja köyhyys – erottamattomat kaksoiset?* Teoksessa Matti Heikkilä & Jouko Karjalainen (toim.) *Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros*. Helsinki: Gaudeamus, 118–134.

Jokinen, Arja (2012) *Kategoriat, instituutiot ja sosiaalisen järjestyksen tuottaminen*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. *Kategoriat, kulttuuri & moraalit*. Tampere: Vastapaino, 227–269

Jokinen, Arja (1999) *Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino, 126–159

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) *Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet*. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi

Juhila & Eero Suoninen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 17–47.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2012) Kategoriat, kulttuuri & moraali. Tampere: Vastapaino

Jokinen, Arja, Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) (2004) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) (2008) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere: Vastapaino

Juhila, Kirsi, Jokinen Arja & Suoninen, Eero (2012) Kategoria-analyysin teesit. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Kategoriat, kulttuuri & moraali. Tampere: Vastapaino, 45–87.

Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 233–252.

Juhila, Kirsi (2012a) Ongelmat, niiden selittäminen ja kategoriat. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Kategoriat, kulttuuri & moraali. Tampere: Vastapaino, 131–174.

Juhila, Kirsi (2012b) Poikkeavan kategorian jäsenyyden tuottaminen ja vastustaminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Kategoriat, kulttuuri & moraali. Tampere: Vastapaino, 175–225.

Juhila, Kirsi (1999) Tutkijan positiot. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 201–232.

Julkunen, Raija (2010) Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Vastapaino

Kangas, Olli & Ritakallio, Veli-Matti (2003) Eri menetit, eri trendit – Köyhyys Suomessa 1990-luvulla. Turun yliopiston Sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja A:13/2003

Keskinen, Suvi (2004) Katkokset ja jatkumot feministisessä sosiaalityökeskustelussa. Teoksessa Marja Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-Kustannus, 19–45.

Kuronen, Marja, Granfelt, Riitta, Nyqvist, Leo & Petrelius Päivi (2004) Sukupuolistunut ja sukupuoleton sosiaalityö. Teoksessa Marja Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-Kustannus, 5–18.

Kuronen, Marja, Granfelt, Riitta, Nyqvist, Leo & Petrelius Päivi (toim.) (2004) Sukupuoli ja sosiaalityö. Jyväskylä: PS-Kustannus

Kuure, Tapio (2000) Nuorten riskiryhmät ja alaluokkaistuminen. Teoksessa Matti Heikkilä & Jouko Karjalainen (toim.) Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Helsinki: Gaudeamus, 201–213.

Kuvaja, Anne, Luhtasela, Leena, Mustonen, Tiina, Borg, Pekka & Liukonen, Ritva (2007) Aikuissosiaalityön tilannearvio-opas. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Oppaita ja työkirjoja 2007:6.

Kärki, Jarmo, Tossavainen, Päivi & Väyrynen, Riikka (2009) Selvitys palvelukohtaisista asiakastiedoista aikuissosiaalityön, toimeentulotuen ja sosiaalisen luototuksen tehtävissä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 24. Helsinki.

Laki toimeentulotuesta 1412/1997.

Lapsuuden köyhyys heijastuu myöhempään elämään. (2011) Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/uutinen?id=23956 Viitattu 16.1.2011

Laaksonen, Maarit, Kääriäinen, Aino, Penttilä, Marja, Tapola-Haapala, Maria, Sahala, Heli, Kärki, Jarmo & Jäppinen, Anu (2011) Asiakastyön dokumentointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 54. Helsinki.

Lehtinen, Anna-Riitta & Raijas, Anu (2010) Mitä turvaa perusturvasta? Hyvinvointikatsaus 21(4), 20–25.

Lempiäinen, Kirsti (2005) Sukupuoli sosiologian tietona. Teoksessa Liisa Husu & Kristina Rolin (toim.) Tiede, tieto ja sukupuoli. Helsinki: Gaudeamus, 200–219.

Liukko, Eeva (2006) Kuntouttavaa sosiaalityötä paikantamassa. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 9/2006. Helsinki

Lohikoski, Laura (2010) Suurin osa pienituloisista elää perusturvan varassa. Hyvinvointikatsaus 21 (4), 26–30.

Loseke, Donileen R. (2003) Thinking about Social Problems : An Introduction to Constructionist Perspectives. New York: Aldine de Gruyter

Mason, Jennifer (2002) Qualitative researching. London: Sage Publications
Nuorisolaki 72/2006

Nousiainen, Kirsi (2013) Lyöty äiti – väkivaltainen koti sisäisenä tilana. Teoksessa Elina Virokannas & Sanna Väyrynen (toim.) Varjoja naiseudessa. Unipress. 83–112.

- Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa ja tuloksia? (2013) Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2013.
- Nätkin, Ritva (2013) Lasten aikuistuminen ja äitiyden varjot. Teoksessa Elina Virokannas & Sanna Väyrynen (toim.) Varjoja naiseudessa. Unipress. 18–51.
- Ojanen, Karoliina (2011) Katsaus tyttötutkimuksen suomalaiseen historiaan ja keskusteluihin. Teoksessa Karoliina Ojanen, Heta Mulari & Sanna Aaltonen (toim.) Entäs tytöt. Johdatus tyttötutkimukseen. Vastapaino & Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 113.
- Parton, Nigel & O’Byrne, Patrick (2000) *Constructive Social Work. Towards a New Practice*. London: Macmillan Press Ltd
- Payne, Malcolm (2005) *Modern Social Work Theory*. London: Palgrave Macmillan
- Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelma 2008–2011. Loppuraportti. (2012) Ympäristöhallinto.
- Pohjola, Anneli (2009) Nuorisotyön ja sosiaalityön rajapinnoilla. Teoksessa Suvi Raitakari & Elina Virokannas (toim.) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 96
- Raitakari, Suvi (2004) Nuoren elämänhallinta: toivottua arkea ohjeistamalla? Teoksessa Arja Jokinen, Laura Huttunen ja Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 56–73.
- Raitakari, Suvi & Virokannas, Elina (toim.) (2009) Nuorisotyön ja sosiaalityön jaetut kentät. Puheenvuoroja asiantuntijuudesta, käytännöistä ja kohtaamisista. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 96
- Ritakallio, Veli-Matti (2000) Tuloerot ja köyhyys kansainvälisessä vertailussa 1980-1995. Teoksessa Matti Heikkilä & Jouko Karjalainen (toim.) Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Helsinki: Gaudeamus, 17–42.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto (verkkojulkaisu). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali> Viitattu 8.3.2014.
- Settersten Jr., Richard A. (2008) Navigating the New Adulthood. *Futurist* 42(2), 21–28.
- Silverman, David (2010) *Doing Qualitative Research. A Practical Handbook*. London: Sage
- Sipilä, Jorma (1996) *Sosiaalityön jäljillä*. Tampere: Tammi

Stewart, Miriam, Reutter, Linda, Letourneau, Nicole, Makwarimba, Edward & Hungler, Krista. Supporting Homeless Youth: Perspectives and Preferences. *Journal of Poverty* 14 (2), 145–165.

Suomen perustuslaki 731/1999.

Suonio, Mari & Kuikka, Ulla (2012) Asunnottomien & eri toimijoiden kertomuksia ja tulkintoja asunnottomuudesta. Teoksessa Katja Forssén, Irene Roivainen, Satu Ylinen & Jari Heinonen (toim.) Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. 223–246.

Tiililä, Ulla (2007) Tekstit viraston työssä. Tutkimus etuuspäätösten kielestä ja konteksteista. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura

Vanhala, Anni (2005) Paikka ja asiakkuus : Etnografia naisten Asuntolasta. Tampere: Tampereen yliopisto

Virokannas, Elina & Väyrynen, Sanna (toim.) (2013) Varjoja naiseudessa. Unipress.

Witkin, Stanley (2012) Social Construction and Social Work Practice. Interpretations and Innovations. New York: Columbia University Press

Wodak, Ruth (2008) Introduction: Discourse Studies – Important Concepts and Terms. Teoksessa Ruth Wodak & Michal Krzyzanowski (eds.) *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences*. London: Palgrave Macmillan, 1–29.

Wodak, Ruth & Krzyzanowski, Michal (eds.) (2008) *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences*. London: Palgrave Macmillan